

Виходить що-тижня у неділю в ранці у Харкові.

Сніп

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на рік 3 руб.,
на пів-року 1 руб. 75 коп., на 3 мі-
сяці 1 руб., окреме число коштує—5 к.,
подвійне—10 коп.—За кордон—4 р.,
1/2 року—2 руб.

Річні передплатники одержать без-
платний додаток.

Адреса Редакції: КОНТОРСЬКА, 21.

Телефон редакції—839.

В справах редакції можна бачити від 3 до 5 годин

— ввечора по понеділках, середах та п'ятницях. —

Автори рукописів повинні подавати своє
прізвище й адресу. Редакція може скорочу-
вати і змінити статті; більші статті, до
друку не ухвалені, переходять у ре-
дакції 3 місяці й висилаються авторам їх
коштом, а дрібні замітки й дописи одразу
знищуються. Рукописи, на яких не зазначені
умови друку, вважаються безплатними.

З ПРИВОДУ надісланих до газети ВІРШІВ
редакція не листується.

УМОВИ ДРУКУВАННЯ ОГЛОШЕНЬ:

За рядок петіту попередю тексту, або за
його місце платиться по 30 к. і по умові.

За рядок петіту після тексту: за перший
раз 20 к. і по умові, за другий—10 к.

Хто шукає заробітку, платить за оповістку
в 3 рядки 10 к. за раз, при умові друку-
вання не менше 3-х разів.

№ 33—34.

30 Серпня (12 Вересня).

1912 рік.

Жертвуйте на пам'ятник Т. ШЕВЧЕНКОВІ у Києві.

ЗМІСТ: Передовиця. М. М—ський. Галерея сучасних діячів наших:
п. Ольга Косач (Олена Пчілка). Відповіді на лист д. С. Р—ка, уміщений в
ч. 22: д. д. В. А., Олексі Гайдамаки, Хв. Дем'яненка, Миколи Бута, Офі,
Леоніда К. З нашого життя. З Галичини. З поля літератури й науки. Анкета
про вегетаризм. Книжки, надіслані до редакції. Листування редакції. Фел'є-
тон: Поезії Ш. Кантакузен'а в перекладі Ф. Петруненка; К Бич-Лубен-
ський—Шпиг. С. С—к. Місячна ніч.

РЕДАКЦІЯ повідомляє, що чергове Ч^о „СНО-
ПА“ вийде у неділю 9-го вересня й далі „СНІП“
виходитиме регулярно що-тижня у неділю в
ранці.

Нагадуємо про потребу поновити перед-
плату на „СНІП“.

Харків 30 серпня (12 вересня) 1912 р.

Існує легенда, наче-б-то австрійське правитель-
ство сприяє розвитку українського народу. Розу-
міється, нічого б дивного не було, коли б правитель-
ство держави сприяло розвитку одного з народів,
що складають державу, але в дійсності справа стоїть
навіпаки: австрійське правительство не тільки не сприяє
українцям, але навіть шкодить їх розвитку, а щоб
справу замаскувати, утворено легенду про сприятли-
вість правительства Австрії до українців.

Брехливість цієї легенди легко пізнати з тих
відносин, які утіляє правительство українській справі
взагалі, а з окрема справі українського університету у
Львові та справі виборчої реформи до сойму. В обох
цих справах правительство раз-у-раз обіщає на вербі
груші, грає облесливими словами, раз-у-раз дурить
простодушних українців, а українці раз-у-раз дають
себе одурити і по новім одуренню знову хочуть бути
одуреними.

Ніколи ні в чім правительство не виявило рішучої
волі задовольнити пекучі потреби українства,
ніколи не вжило справжніх заходів до поліпшення
неможливого становища українців в Австрії, а всі жалі
та нарікання українців завжди збиває цинічним аргу-
ментом: у Росії українство є ще в гіршому стані...
Взагалі, крім слів, крім словесного шуму, крім якоїсь
прикрий, а почасти навіть отруйної шумовини з огляду
на нашу національну енергію та витревалість—немає
нічого!

Легенда голосить, що правительство сприяє ук-
раїнцям та топить у ложці води поляків, а проте «не-
люблені» поляки безжурно панують і все зміцнюють

своє становище в Галичині, а «люблені» українці
лежать долі, простятені в поросі і позбавлені таких
елементарних прав, як право на висшу освіту в рідній
мові!..

Кров палає, коли подумаєш, що «сприятливе»
правительство раз-у-раз зволікає справу засновання
українського університету й штучно змушує цілу на-
ціональну енергію повернути на здобуття того, що
інші народи мають без усякої боротьби, як світло
сонця, повітря, воду!..

А навкруги гуде, аж реве польськими й москов-
ськими голосами легенда про сприятливість прави-
тельства до українців!..

Хто утворив сю легенду? Де причини її утво-
рення? Яка мета її утворення? Хто вірить легенді?

З того часу, як зовсім несподівано для політиків
і дипломатів на сході Європи українство виросло в
значну силу, яка має тенденцію широко розвинути-
сь і зробитись поважним, а може й найповажнішим
чинником у можливих політичних кон'юнктурах, з
того часу австрійське правительство виявило замір
туту нову ще не рафіновану, але величезну силу—
придбати для себе. Воно схотіло зужити сю силу для
своїх потайних цілей, для своєї великодержавної по-
літики. Уважаючи на майбутні дуже можливі комплі-
кації межинародні, воно хоче з усієї сили придбати
для Австрії симпатії українства!

Але австрійське правительство тямить, що ук-
раїнство має величезну потенціальну силу, яка при
добрій організації та свідомості національній може й
не датися нікому до ужитку. Отже завдання прави-
тельства не тільки сю силу уживати, але й лишити
її у теперішньому стані, не дати їй змоги організу-
ватись, просвітитись та й зрозуміти цілу свою міць
та могутність. Одно слово—тримати українців у statu
quo—оце й є політика австрійського правительства з
австрійського державного становища. Але крім погляду
з державного становища австрійське правительство
має ще інші погляди на українську справу, а саме
се погляди польський та чеський. Адже не треба
забувати, що австрійське правительство се повсякчасні
рівноваги впливів німецьких, чеських та польських!

На скільки в склад австрійського правительства
входять німецькі чинники, на стільки воно готово
задовольнити українські домагання в сфері культурній,

се-б-то, напр., в університетській справі, бо се не шкодить ні німцям, ні Австрії, на їх думку.

Але на скільки в склад австрійського правительства входять брати—славяне, на стільки всякий поступ українства є безнадійний. Чехи—міністри не хочуть українського університету, бо їх національна політика полягає в тім, щоб підтримувати Росію, а підтримувати Росію в чеській інтерпретації—значить гнітити українців в Австрії, щоб часом «єдиний русській народ» не розколовся через український університет. Чехи—теоретично зробилися нашими принципіальними ворогами, хоч ми самі раз-у-раз прихильно ставилися до них.

Міністри-поляки, як, взагалі, всі поляки, не хочуть ні користних для українців реформ, ні українського університету, бо се, на їх думку, рівнозначно тому, що не забаром український народ, просвітившись, прийшовши до свідомости й організації, грізно спитає їх: по якому праву Галичину й правобережну Україну захопили вони в своє посідання?

Польська психологія відносно українців—се психологія злочинця, що з ляком дожидає, як підростуть діти убитих чи окрадених батьків і схочуть відібрати в нього награвлене чи накрадене добро! Ціла задача такого злочинця се тримати дітей у пониженні, се не давати їм дізнатись про злочин; вбитись у силу, щоб відібрати в злочинця своє добро.

Зрозуміло отже, що для міністрів-поляків розвит українства се гострий ніж у серце, се початок кінця їхнього неправного пановання. А хто ж не хоче панувати, а тим більше, який поляк не хоче панувати?!

Таким чином „австрійське правительство“, складаючись з міністрів німців, чехів та поляків, містить в собі незвичайно різких, гострих і принципіальних ворогів українства.

Чи може ж воно зробити для українства щось більше, ніж запевнення міністрів-німців, що вони-б охоче дали українцям університет і охоче-б бачили полагодженою виборчу реформу на користь українців? Се міністри—німці кажуть зовсім щиро і щиро б се зробили, бо розуміють, що збільшення сили й ваги українства зменшить силу й вплив поляків, а се німцям в їх інтересах бажано.

Але вони можуть тільки говорити, зробити-ж щось вони безсильні!..

III. А. Кантакузен.

Сучасний французький поет, родом волох, в перекладах Федора Петруненна.

Так! День уже прийшов... яке лице бліде!
А лампа все горить, мов знов чекає ночі...
Холодний Листопад задуманно іде
І кидає туман, мов пепел літа, в очі.

Як саван, мертвеє життя вкриває тьма;
А серце все живе—і зеленіє, й квітне...
Мій Боже! бачу я-- вже надійшла й зима...
О, серденько мое! яке-ж то ти самотнє!

Одно тільки слово, — одно, —
Забуте, незнане ніколи, нікому,
Сказали колись-то ми одно-одному,
Сказали те слово давно.

Само собою розуміється, що все оце гаразд знає й розуміє само правительство австрійське. Воно тямить, що тепер українські домагання в Австрії се цілком безнадійна річ і аж тоді можуть бути задовольнені ті домагання, коли українство розвине величезну силу... Але сказати се голосно значить навіки відштовхнути українство від Австрії тоді, коли Австрії саме дуже потрібні симпатії українства. Отже для придбання симпатій українства треба вигадати якогось заходу, щоб нічого не коштував і нікого ні дочого не зобов'язував.

І от при таких складних обставинах витворюється легенда про сприятливість правительства до українців. Автор цієї легенди, розуміється, колективний і можливо, що австрійське правительство витворило її в порозумінню й за згодою проводирів польських у Галичині, які охоче згодились, щоб розголос про любов правительства до українців був найширший, аби фактичний стан польського пановання лишився без найменших змін. Можливо навіть що ця легенда була підказана поляками-міністрами. Адже вони нею не тільки досягали своїх цілей з державно-австрійського й національно-польського поглядів, але ще й нацьковували московську націю та російське правительство на українство. Таким робом одним зручним ходом можна було досягти незвичайних наслідків. І справді недалеко московські публіцисти та політики à la Меншиков поняли віри цій легенді й почали накликати до репресій на українство з боку російського правительства, навіть не підозріваючи, що ллють воду на польський млин. Безперечно, є се геніальний ход змусити в українській справі Меншикових, Бобринських і навіть російське правительство грати у польську дудку...

Але найгеніальніше се те, що де-яка частина самих українців завагалась і почала вірити в сприятливість австрійського правительства. Простодушні та щиросердечні вони й досі ще забувають про діла та вчинки, а вірять словам. Не знаючи лукавства, вони не підозрівають, що „язик даний людині на те, щоб ховати думки, як що очі їх зражують“. І таким робом легенда утворила й поміж українцям штучні настрої, які не відповідають дійсности.

Але нині є час, щоб українські політики з цілою силою сю легенду знівечили й рішуче зажадали відповіді від німецької частини австрійського

З'явилося на світі воно —

І темні таємности стали прозорі,
Мов кинув Господь свої ясні зорі
До нас на холоднее дно.

І все, що забулось давно,
Що смутно ввижалось, мов сном оповите,—
Все ясної форми добрало, щоб жити,
Лиш слово сказали одно.

Те слово—замовкло воно;
І більше нікому його не сказати;
І ми позабулись—тепер не згадати
Того, що сказали давно...

І смерть володіє давно
Серцями, що важаться щастя відчутти...
Наш хліб, що живимся—він повен отрути,
І висохло в чарах вино...

правительства: чого воно хоче: визволення чи рабства українства, бо поляки своєю шовіністичною політикою зробили зовсім неможливим сумірне сужиття українців з ними. Нехай німецька частина австрійського правительства вкінці зрозуміє, що довго дурити українство порожніми беззмістовними словами воно не зможе, що такими заходами симпатій українського народу не з'єднає, але навпаки може їх згубити на завжди.

Нехай німецька частина австрійського правительства зрозуміє, що українство вже виросло понад «слова» й органічно потребує «діл». І коли німецька частина правительства справді сприяє нам, хай вона дасть зараз же університет у Львові й візьме рішучу постанову: Доки поляки не погодяться з українцями в справі соймової реформи виборчої, доти галицький сойм скликаний не буде, хоч би се тяглося роки, бо скликання галицького сойму нині є власне ні що інше, як провокація українського народу, ніщо інше, як посьміх з героїчної боротьби горстки українських соймових депутатів, ніщо інше, як вода на млин польської шовіністичної зайлості та зарозумілості, ніщо інше, як лукаве віддавання українського народу в Галичині в рабство полякам.

Але коли Австрійське Правительство в сій життєвій справі знов, як завжди, стане на бік поляків, хоч би й замаскувавши свою позицію новою легендою або обіцянкою, то українські політики повинні геть відкинути всякі сентиментальності й зробити відповідні висновки з того факту, що ми «самі, зовсім самі» і що ніхто нам не сприяє. Час вже дати пізнати, кому треба, що українці вже перестали задурно роздавати свої симпатії і що кривда, зроблена одній, хоч би й невеличкій частині нашого народу, є кривдою заподіяною цілому нашому народові.

Годі гратись словами.

Щож доторкається ласкавих слів австрійського імператора, звернених до українського клубу, то подібні слова колись в нашій історії були проголошені також королем і також в справі польсько-українських відносин. Се було ще за старої Польщі, коли король Володислав приймав депутацію з Богданом Хмельницьким на чолі, яка жаловалась йому на польські кривди й просила захисту та оборони: «Здається, час би Вам усім згадати, що ви—вояки,

маєте шаблі. Хто-ж Вам не дає постояти за себе? А я усе буду вашим добродієм».

Розуміється, слова австрійського імператора більш модернізовані, але зміст їх той самий: імператор щиро хоче бути добродієм українців у Австрії, але вдіяти для них нічого не може.

Історія повторюється.

М. М—ський.

Галерея сучасних діячів наших.

Пані Ольга Носач (Олена Пчілка).

В шістьдесяту річницю життя Пані Ольги Носачевої хочемо зложити їй вирази високого поважання, яке маємо до

Пані Ольга Носач.
(Олена Пчілка).

К. Бич-Лубенський.

ШПИГ.

Василь Іванович Тараканов цілісенний тиждень ходив по селу та на людей придивляється й усе неначе когось або щось шукає.

Селяне чули, що він приїхав з Петербурга до панів у гості, а що воно за чоловік—не цікавились. А він усе ходив та ходив, та усе щось у книжку пише, пише.—Що б то воно за знак. Може то ревизор який, худобу, достатки лічить—міркували люди проміж себе. Ба—ні. Ревизор отак за дівчатами та молодими не бігатиме, а цей, як заздріє дівчину або молодицю з відрами, так слідком і стежить.

То він стежить позаду, то забіжить спереду і пне нахабно очі; а як жінка у запасці, так та не одхреститься і не одмолиться од його: неначе роздягати її очима хоче—слідить, аж сопе та слину котить. Чудасія, тай годі,--міркували люди, дивлючись, як Тараканов індигом бігав коло бабів. І ні якої

чудасії нема, одказала стара баба Одарка, він ніколи жінок не бачив, так то йому у дивовижу. Ось тобі і два дні. Як же це так... Хіба у Петербурзі немає сього сміття. Як не бути—є удоволі, тільки не такі: зпереду намощено, ззаду накручено і так обряжено, що сам схимник не розбере що є, а чого нема. Розумна була стара Одарка і зразу одгадала. Так і скоїлось, як проказала.

Наталка Старовірова мазала свою хату і обкалявшись у крейді, побігла на річку обмитись. Ох і дівчина ж була ця Наталка: висока і струнка, як тополя; як іде—неначе лебедь пливе, а груди так хвилюю і ходять під тонкою сорочкою. Тільки що вона викупалась і підв'язавши запаску зійшла на пригорок, як гульк—під кущем сидить з якоюсь то маненькою чорною коробочкою Тараканов. Вона поклонила панові і пішла своєю дорогою, а він за нею.

— Здоров була, дівчино. Як тебе звуть?

— І ви будьте здорові... Мене звуть Наталкою. Нащо вам моє ймення.

неї. Новітний український рух небагато налічує жіноцких імен поміж своїми чільними діячами. Але ті, що є, визначаються своєю моральною силою й відданістю інтересам України. Поміж ними одно з перших місць займає Пані Ольга Косачева. В найтяжчі часи життя українського народу—в другій половині XIX віку, коли розклад охоплював, а смерть костенила український національний організм, коли навіть сміливі тікали з ляком або з відразою від трупу українського народу, була вона живою людиною, однією з тих де-кількох десятків, що не дозволяли перерватись нитці історично-національної традиції. Тепер, коли обставини змінилися і весняним шумом дзвенить українське життя, негодні ми навіть зрозуміти, скільки треба було віри, любови та надії в діячів тієї сумної доби, щоб подавати бадьорий голос життя, щоб не замовкнути й собі під впливом загального страшного настрою руїни.

Одним з тих діячів була Пані Ольга Косачева.

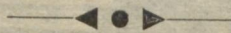
Але нині ми головним чином знаємо Пані Косачеву, як редакторку-видавця часописі «Рідний Край». І власне в сій остатній ролі пізнали ми усю силу характеру й відвагу душевну Пані Косачевої.

Вірячи, що українство ступило на непевний шлях і, замість обернути усю свою увагу на організацію відпорної сили в своїм народі, воно пасе задніх та прислужується інтересам чужим, пані Косачева не завагалася зробитися непопулярною й кинула різку пересторогу українству. Се було сумне, але разом і чарівне видовище, коли майже все українське суспільство гостро виступило проти одної самотньої жінчини...

Видовище було чарівне, бо напроти розлючених хвиль громадського роздратовання гордо та сміливо стояла Пані Ольга Косачева, ні на крок не уступаючи з своєї позиції.

Нині роздротовання ущухло і—чи хто згоден з думками Пані Косачевої, чи не згоден—але кожен повинен віддати пошану моральній силі й відвазі українки!..

Бажаємо ми їй довгого віку та журавлиного крику, щоб голос її, голос українки-патріотки, лунав скрізь по Україні, як той дзвін, що будить сонних та ледачих.

Відповіді на лист д. С. Р—ка, уміщений в ч. 22 „СНОПА“.

(Закінчення анкети).

В. А.

Думки, викликані листом п. С. Р—ка.

«Зойк наболілої душі» п. С. Р—ка—се голос сучасного життя, що добре захрясло невидгасами українства. Обмосковлення не звернуло тільки торкнулось нас, а проняло наскрізь. Ми ростемо під угрушенням переважно московської літератури,

дивимось на світ її очима, переймаємось її світоглядом. Гоголь, хоч і «дві душі» мав, був більше українцем, ніж де-які наші письменники. Ми губимо свій здоровий демократизм, а натомість засвоюємо інший: у засаді «бѣдный русскій мужичокъ», а на ділі дрібязкове самолюбство особисте і узько-партійне, сектанське, за-для якого ми не спроможні вихопитись із сфери сектанських інтересів, підняти на високости вселюдського гуманізму та вільно оглядати світ і самостійно ставитись до його явищ. Ми не розумієм широкої перспективи, не маєм правдивого масштабу про оцінку людей і діл їх; натомість ми звикли дивитись на все при тьмяному світлі, що проходить через «окно въ Европу»,—ми по рабському пантруем указки московського лібералізму.

Згадайте лиш недавно, вельми ганебну, до сліз сумну історію з Оленою Пчілкою. Людину високоїдейну, велику патріотку, що уміла кликати нас до життя у тяжкі часи громадського занепаду, ми утоптали у болото, зрівняли з своїми напастниками—через те тільки, що вона потужніша за нас, як особа більше розвинена, далі і ясніше бачить та одверто висловлює свої думки й спостереження, не оглядаючись, чи сподобаються вони дешевим лібералам. А хіба не узкопартійним духом тхне од цінки на'дній рівнині Грінченка, Шевченка, Драгоманова та Грушевського?

Хіба одного масштабу сі діячі? І чи буде се умінням шанувати своїх найкращих людей?!

А куди ми закарбуем, як не на рахунок обмосковлення те чудернацьке розуміння космополітизму, по якому в теоріїзагально-людські ідеали, а на ділі—нехтування української культури за-для московської,—по якому значить, українцям не годиться стати живим дійсним членом загально-людської сем'ї. Навіть люде, що твердо стали на українському ґрунті, осуджували ту диференціацію життя, здобутком якої оманний російсько-державний космополітизм обмінюється на свідомий московський націоналізм. Волю краще мати і Корша і Струве, як ні того, ні другого.

А чи легко ж іще стане людина твердими ногами на своєму національному ґрунті? Скільки дрібних, але щоденних та ущіплених прикостей вона мусить перенести! Які гнітючі душу сумніви пережити! Болючі хвилювання душевні перетерпіти. Еж рядовий український інтелігент, безперечно, буде ліпше розвинений ніж такий московський, та здебільшого дужче і підорваний, бо перейшов такі «камні спотикання», які зовсім не траплялись по дорозі московського¹⁾.

¹⁾ У сього останнього, напр., і на тямі нема, що де-які теорії його рідної історії не в забарі будуть такі ж смішні, як смішна тепер теорія про заснування Москви Мосохом, Ноевим онуком. А ще ж за Петра І-шого вона не здавалась смішною, бо він платив чималі гроші де-яким німецьким ученим за визнавання її.

— Та так... хотів знати, як звуть таку вродливу дівчину. Красиве ймення, як і сама дівчина. Деж ти живеш?

— А вам нащо?

— Так... хотів знати де живе така вродлива дівчина.—Наталка засміялася.—Чого ти смієшся, я хочу прийти до тебе.

— Таке. Нащо я вам здалась.

— Нащо. Я з тебе патрета намалюю. Я тебе бачив, як ти купалась і з голісінької патрета вибив. Тепер мені твоє обличчя треба малювати. Стривай... то я тебе голою спатретив, а тепер ти у одежі. Бач, як сонечко світе гарно, я тебе зараз... тільки лусь і не опам'ятаєшся, еже Богу: пристій трохи... пристій, кажу. Ох і дівчина яка ж хороша... Отак... плечі назад, крикнув Тараканов, хапаючи дівчину за плечі.

— Та цур вам... що ви робите, знову засміялася Наталка, одпихуючи пана. Пустіть мене.

— А... дурна... кажу тобі отак, плечі назад, щоб груди дужче винулись—почав вертити Тараканов дівчину.

— Паночку, голубчику, що це ви затіяли, злякалась Наталка. Що я вам таке... Бога бійтесь, замолилась дівчина.

— А... там... дурна... я зараз... миттю... стій... дам полтинника... ось тільки піджака скину. Та не так... ось як, ноги, ноги, кажу тобі, і він ухопив дівчину за стегно.

— Е-е, то вже дурниця, крикнула Наталка. Балакайте—рукам волі не давать, бо за це і по пиці можно.

— Дура. Кажуть тобі—стій такечки... я миттю, пожди трохи... один мент... тільки лусь. Тараканов знову пхнув дівчину коліном під ногу. І не вспів він нагнутись, щоб підняти з землі обронену у борюканні свою коробочку, як дівчина розмахнулася... і Тараканов шкереберть одлетів на кілька виступів, не здержавшись на ногах.

— Лясь... одлунав по гайку смачний дівочий ляпас і поки Тараканов підводився і збирав свої вибиті памороки, Наталка з плачем і криком з усіх ніг побігла до села.

— Ось тобі і вибив патрета, потираючи напухшу пику, лаявся світописець. Бач, який патрет самому вибила клята дівка... сором і до людей наблизитись... Ти її у позу, а вона он яку тобі позу зпозувала. І що то за дич проклята... що то за люд безглуздий. Ні якого просвіщення. Ех, Італія-Італія

Коли поверх усього цього візьмем на увагу загальну систему виховання, що зовсім не погоджає розвитку особи надто обезсилює волю, що більш за все потрібна українцеві, то збагнем, через що наші діячі здебільшого або гинуть молодими ще, або безпорадно опускають руки у вирі життя. А інші ж із сих онемоцнілих намагатимуться свою душевну хлялість засадничим робом оправдати! Чи дивно ж, що фактив уволю вони найдуть? Часто той самий факт може служити pro і contra. Ось вам кілька на зразок.

1. Років з 20 тому у вагоні на Херсонщині панночка, що провадить розмову по московському, пристає до робітника-українця, чом він не говорить по своєму. Той мнеться, не знаючи, що їй відповідати. Аж ось на виручку капає: «да нешто он актёр, что будет говорить по хохлацки».

2. На південній Чернігівщині одна сільська учителька запевняє, що за 7 років свого вчителювання вона не бачила, щоб школярі чого не розуміли у московських підручниках. І се ж факт?.. Але захожу в школу. Читають саме, як колобок ізскачив із вікна на *завалинку*. Учителька, нічого сумняшися, провадить далі. Прошу спитати, що таке *завалинка*. На запит мовчать. Нарешті один визивається. «Ну?» — «Мабуть там щось було та завалилося».

3. Роздаю у школі українські книжки — метелики. На другий день повертають мені, читать не хочуть. Читаю тут же у голос сам. Просять знову тіж книжки, що були в їх. Виявилось, що школярі, намагаючись читати по московському, так коверкали рідні слова, що і самі не розуміли їх.

4. Якось одна дама на Чернігівщині *gente* українка, *ratione* московка, після довгої розмови зо мною та приятелем моїм, висловила переконання, що селяне більше зрозуміють її, а ніж нас. На се мій приятель розповів, як на тій же Чернігівщині, саме в розпалі революційного руху, коли приватна земельна власність заколивалася навіть у кадетських головах, він розпродав у різних місцях кілька сот десятин землі губернського земства, мав серед селян щирих прихильників, що остерігали його од де-яких небезпек; а один салдат, що повернувся перед тим з Манчжурії, запросив його до себе в господу і за шанобою, попросивши вибачення, запитав: «ви хоч і пан, а мабуть із наших?» — Чого се так? «Та — що так гарно балакаєте по нашому».

6. На Полтавщині довелося мені винадково розмовляти з виборцем до першої Думи. Річ була про двох панків, одного з яких виборець ганив — саме того, що виступав на одному зборищі по українському. «Як же се так, дивуюсь я, він же і до громадян удається по нашому». — «Е-е! — каже виборець:

де ти... далеко ще пій хакландії до тебе, як кучому до зайця, лаявся Тараканов під'язуючи хусткою щоку.

Звістка про Натальчину зустріч з петербурзьким паном швидко рознеслася по селу і бідна дівчина не мала просвіту од сміха і глузування. — «А що, не моя правда, що сей панок ніколи не бачив жінок, сміялася стара Одарка.

— Ні. Се не те... Звичайно, може він і не бачив жінок у простій одежі, а для чого ж він отак же біга і коло мужиків і парубків. Це як урозуміти, бо це вже не сластне цікавство... Це щось інше. Що панії себе отак обряжають, що не розбереш — чи вона худа, чи огрядна і панок, побачивши дівчину або молодицю в не закрученій, легкій і вільній одежі, окремно ж у запасці, йому кортить розглядіти більш чім висвічується і випинається з одежі — то не варт і діло світове. Не варт і те, що він хотів патрета вибити, або намалювати... так хіба ж це так роблють. Я сам був у городі з мене не тільки що патрета, а святу ікону богомаз малював, прошепотів старий Хвесько.

тепер вони постерегли лопатки в горосі, дак усі до нас під-роблюються!»

6. У 60 роках архієпископ Чернігівський учений Филарет написав казань про сутяжництво, загадав перекласти на українську мову і, видрукувавши, розіслав по всіх церквах своєї єпархії з циркулярним наказом неодмінно прочитати в церквах. Чимало батюшок не читало. Але через що? Через те, що перекладач ужив занадто вже вульгарно-нечемного вислову, що образив би релігійні почуття побожних парохів: «Христос не *огризався*».

7. Кулішеві ще в 60 роках дорікали, що він орудує мовою дідів, а не сучасного йому покоління; а тим часом і перед смертю ще він записував невідомі йому слова і речення. Теж ж саме було і з другим видатним знавцем нашої мови Кониським²⁾.

Чи покажуть наведені факти п. С. Р — кові нашу справу з иншого боку, не з того, з якого він її бачить? Думаю, що ні. Двома найголовнішими стежками доходить українська інтелігенція свого становища: або вибивається із «пилу людського», перетворюється «із частин маси людської» в свідомі особи, хоч зовсім не будши в московській школі, хоч не вельми окалічившись під нівеліруючим впливом її; або виходячи із загально-людських засад, через бажання стати інтелігентом із освіченої взагалі людини, послужити «меншому братові». По найчілльнішим проводирям, можна б назвати ті стежки Шевченківською та Драгомановською. Само собою, що остання стежка — тільки про людей вельми широкої освіти, таких, як напр. Українець із «Русской Мысли».

На якій стежці стоїть п. С. Р — ко? Нема сумніву, що на першій. Тільки він не дійшов до свого «царства небесного», пристав на дорозі, не спромігся скинути з себе ті сині окуляри, що почепила йому московсько-державна курльтура — і йому все вбачається в синіх кольорах. Та лихо ще в тім, що ся неспроможність подвійна: вона корениться і в обсягу волі і в обсягу розуму. І диво що у п. С. Р — ка ще жевріє огник національного чуття, з яким він ніяк не дасть собі ради. Через млявість волі та «недосужність по службі», п. С. Р — ко вельми одстав у розумових течіях останнього часу, — він пантрує того засадничого ґрунту, на якому стояли передові радикали в Росії у кінці 60 і в почині 80 років.

²⁾ Недавно на хуторі у Кролевецькому повіті од неграмотної жінки я почув слово *довлізати*: «і нам сьбо вигона довлізає». Досі я думав, що се церковно-словянське слово. У Конотопському повіті чув слово куні в тому значінні в якому вживалось воно ще в велико-князівську добу: (куні — гроші): «Хіба воно в великих кунах?» (Разв'ь это дорого стоит?) Додам до речі, що слова: баня (на церкві), свідок, кошт (не дорогим коштом), шахрай, заздріть — я в багатьох місцях на Чернігівщині чув частіше ніж заміняючі їх инші.

— Що се ви, діду, верзете... хіба ж таки можна з грішного чоловіка малювати святу ікону, загом оніли навкруги.

— А так. Було таке діло: скусив мене один богомаз. Зустрів якось на базарі і заманивши до себе каже: «Дозвольте мені з вас святого змалювати, бо ви дуже подібні на архи-діякона Степана. Я почав було суперечить, а він каже: — запитайте попа, коли думаєте, що то гріх. У вас, каже, блакитні, світлобожественні очеса, борідка теж така елейна, хоч живого у кіот садови. Я вам два семигривеника платитиму за сиянцію, тільки дозвольте. Пішов я до попа спитати — чи можна се діло робити, чи ні. А піп каже: «дякуйте Бога, що він упренодобив вас обличчям на святого Степана, дбайтесь такеж обличчя духовне мати і поблагословив мене. Ось і почав він з мене малювати: я сидю, або стою там, як ображений, а читач вичитує життя святого Степана і яловцем по кімнаті каждає. Таке свято, таке свято навкруги, що плакати хочеться... а люди приходять, хрестяться, дивуються і ікони купують. Он як се діло робиться. А се — се не тее. Який

Тоді саме потужно запанував думками Марковський централізм, набрало керовничого значіння Боклівське заповнення, що національності—се тільки стадії у поступовому розвитку людей. Українство занепало було зовсім. Навіть Мордовець виступив з теорією оправдання не тільки матеріального, а й духовного централізму. Ще в 90 р. р. українські толстовці *опрощались* не в українському стилі, а в московському. Чимало тоді українців наймало до своїх дітей московок няньок. Бували навіть випадки, що свідомі українці з студентської громади їздили на громадський кошт до Галичини не з тою метою (як їх посилено!), щоб більш загартуватись в українстві, а навпаки—щоб наочно пересвідчитись у безпідставності українських мрій перед потугою москвофильського руху.

Але!.. На видовище національно—політичної діяльності виступила людина надзвичайної потуги духа, величезного розвитку, людина, що сполучила в собі вищі позитивні властивості російської і західно-європейської культур, що визначила правдивий шлях поступу не тільки про українців, а і про москалів, про поляків—одно слово—Драгоманів³⁾.

Не вважати вплила на артистичний кон ціла плеяда блискучих талантів, на чолі з Кропивницьким, що страшенно популяризувала український театр.

Тоді ж таки витворився у Києві гурток тк. званих *Тарасовців*, що мав свої філії скрізь—од Бесарабії до Харківщини—одно з завдань якого було українську мову зробити мовою родинною серед освіченої верстви суспільства на Україні.

Тим робом національно-політична отрута народного організму викликала і потрібні ліки.

Чи виходила патріотична діяльність із визнання тої застави, що служення загально-людським ідеалам у практичному житті мусить добрати національну форму і стати інтернаціональним (Драгоманів), чи виходила вона з напруженого національного чуття, що примушує добре обдарованих природою патріотів розвивати надзвичайну енергію у боротьбі з найбільшими утисками (Кониський),—але ясно і безперечно одно: український народ витворює собі інтелігенцію, або, як образно висловля Чемберлен, «те лице, котре бачить усякий, ті очі, котрими сам народ бачить світ в такім чи іншій забарвленню і передає се цілому організмові»; себ то із дороги етнографічного відтиння переступає на широкий шлях справжнього життя,—

³⁾ І відомо нам, чого зазнав сей великий муж од російських радикалів, що не гребали жодними засобами, аби запламувати чисте, як кристаль ім'я. Чи витягли ми з сього довліваючу науку, щоб хоч трохи вибавитись із впливу російського радикалізму, свідчить той факт, що навіть тепер найбільш поширена українська газета без жадного заперечення знайомить своїх читальників з обурююче-тенденційною писаниною про Драгоманова п. Богучарського. Коли вже редактор виявля таку свідомість то яка вже там *зрада* п. С. Р.—ка.

там він маляр або богомаз. Я так розумію, що він не маляр, а шпига. Он що він, властно скінчив старий Хвесько.

— Який шпига, загомоніли селяне.

— А хіба я знаю—який. Шпига, тай годі. Може од царя німецького, а то і од царя турецького виглядає здатних дівчат і молодих і мужиків, щоб заповнити.

— Хіба ж таки можна людей полонити. Це тільки на війні полонять людей та й то москалів, а не хліборобів, засміялася салдатка Векла Гапонова.

— Не кажи, молодича, не кажи. Я сам чув, як у Одесі піймали такого шпигу з дівчатами; він уже їх на паракорда здав, та якось добрі люди прочули і дали знати по начальству. Він їх у Турецьку Америку провадив: так глядіть, щоб того і з Наталкою не скоїлось, бо дівка дуже усім лицюється. Мені сей панок дуже скидається на жида, так се він і повинен шпигу бути, бо то їх улюбленіше діло.

— Ну, сього він не діжде... щоб Наталку у Америку... та будь він хоч тричі турецький, або німецький шпига—ми йому так ребра потрощимо, що і дідькові закаже, як дівчат

«бо національність, як правдиво каже Овсянко-Куликовський, єсть одна изъ важнѣйшихъ формъ сбереженія і накопленія психологической енергій, а слѣдовательно, и ея освобожденія, ея утилизаци, именуемой творчествомъ⁴⁾».

Тим робом, «до мети всього світу—братерства, рівності і т. н.» приводить зовсім не нівеляція та ассимиляція, що убиває дух живий, а навпаки—широкий розвиток індивідуальності, що і уможливує творчество, і залежить од його. «колосальна праця і ломка», яко позбавлення духовного каліцтва, станеться коли не державно оперативним робом, то повільним, але потужним розвитком живих сил народних. Конечність і неминучість такого явища ясна, і з його можливістю тільки радіти, а не жахатись його.

Хай лиш п. С. Р.—ко, що намагається унормувати своє каліцтво з застарілих поглядів (на жаль, таких у нашому суспільстві ще видимо-невидимо), порівняє свій жах перед потребою *ломки* з тою радістю за поповнення світового життя, яку виявив Бієрнсон, довідавшись про відродження нашого народу велико-численого, щедро обдарованого природою як фізично, так і духовно.

Олекса Гайдамака.

3 приводу листа д. С. Р.—ка.

«Не минайте а-ні титла,
Ніже тії коми,
Все розбиріть, тай спитайте
Тоді себе: що ми?»

Багато вже писалось у «Снопі» у відповідь на відомий лист д. С. Р.—ка, без усякого труда розхитано солом'яні підвалини С. Р.—кового песимізму, совісно спростовано ті твердження про українство і народ український, які поскільки категорично, постілько і безпідставно кинув д. С. Р.—ко. Але майже усі ці відповіді торкаються або тих фальшивих і непевних фактів, що спирається на них д. С. Р.—ко, або ж тих настроїв та почувань, що ніби викликаються ними. І от я хотів відповісти де-що, так би мовити, *принципально*, тоб-то на питання д. С. Р.—ка: «Що ж воно таке справді оте українство, і яку воно має рацію?». Безумовно, не розв'язувати питання це заміряюсь оце я, а лише вказати той шлях, яким повинна простувати людина, коли цікавить її таке питання.

⁴⁾ Ще у почині 80 р.р. найвидатніші московські поступовці (як Алексєєв, редактор «Русского Богатства») залічували національність, явище національне, ув одну категорію з явищами соціальними, як стан, партія, каста держава.

улещати, або парубків полонити, загомоніли парубки. Нехай ще раз підійде... ми йому наємо боки. І довго ще гомоніли селяне проміж себе про шпигу і накріпко увірилися, що той петербурзький панок є запевне жидівський шпига і що він за тим і приїхав, щоб улещати дівчат їхати в Америку.

Через тиждень, або два, після обід, зібралися громадяне до збірні на схід поговорити де про що і роспитати—для чого приїздило начальство і чого воно до панів поїхало усім скопом—справник, становий і урядник.—Чи не прочуло воно чого про нашого шпигу і поїхало трусити, запитали баби.

— Тю, дурні, хіба ж таки начальство чує коли що про шпига, або коли прочує, то так нахабно по дню і поїде трусити, відповідав унтер Сагайдашний. Він колись у жандарях служив і добре знав порядки трусанини панів— Це вони роблять нишком, по ночі, щоб ніхто не знав і не бачив.

— А ви, пане старосто, казали про нашого шпига справникові, запитав старий Хвесько.

— Казав.

— Щож він відповідав.

На перше мене вельми дивує, що д. С. Р-ко так вболіває і навіть збирається збожеволіти від безвідрадної дійсності — де-націоналізації нашого народу. Це той самий С. Р-ко, у якого, очевидно, дуже ясний погляд на націю взагалі: «Адже — чим скоріше народи між собою асимілюються, тим ближче до мети всього світу — братерства, рівності і т. п.». Національне питання — питання ґрунтовне для сучасного свідомого українця, і коли він дійсно свідомий, то воно мусить бути вирішеним неодмінно *протилежно* вищенаведеній доктрині д. С. Р-ка, приміром, так, як його висловив О. Потебня: «Як неможлива точка погляду, з якої було б видно річ (вещь) з усіх боків... так неможлива всеохоплююча безумовно-краща народність. Як би було можливим об'єднання людности по мові і взагалі по народности, воно було б пагубно для загальнолюдської думки (мысли), як зміна багатьох чуттів на одно, коли б навіть це одно було не чуттям дотику (осязаніє), а зору. Для існування людини потрібні другі люди; для народности — другі народности»¹⁾. Диференціація, а не асиміляція є шлях соціального життя людности, і це не вигадка Потебні чи кого там, а теза сучасного соціально-громадського життя культурних народів і соціальних наук. Космополітизм минулого століття коли не згинув зовсім, то одсунувся од людей далі, лишивши своє місце націоналізму. Та й не тільки одсунувся, а й змінився по суті з космополітизму-асиміляції на космополітизм — об'єднання народів у братерську сім'ю. І д. С. Р-ко опинився у якомусь чудернацькому становищі, об'єднуючи у своїй особі разом космополіта-асимілянта («Адже — чим скоріше...») та націоналіста. Ясно, що можливо лишень або — або, і ніяких компромісів.

Виробивши сталий погляд національний (звичайно, найпаче шляхом читання відповідних книг та уважного відношення до життя), *природно* людина зупиняється на питанні — що ж треба вважати за націю? І, треба зауважити, питання це мають за аж надто важке і непевне, особливо що до народів недержавних. Існує навіть поділ народностей на племена, народи, нації... До папуасів, наприклад, прикладається найчастіше ймення «племені», вірмен більше звуть «народом», а французи — це «нація». Поділ непевний — напів по культурному рівню, напів по політичному становищу. Найбільш культурні народи і при тому незалежні державно найчастіш утримують за собою назвисько «нація». Оцей поділ при розв'язуванні вищезгаданого *національного питання* являється безглуздом і безмірно шкодливим. Людина може засвоїти, прийняти погляд на національний розвій в напрямі вищенаведеної цитати Потебні, але замість того, щоб розпросторити його (погляд) на *усякий народ* — чи то ви-

¹⁾ Киевская Старина, 1892 г. Февраль 222 ст.

сококультурний, чи ні, чи державний чи залежний — вона починає окремих народ підганяти під оте поняття «нація», і таким чином, признаючи право на вільний національний розвій, скажемо, за англійцями, людина ця хилиється що до признання такого права за українцями чи за поляками, не кажучи вже про вогулів там чи що. Одне слово, відношення до народів таке ж, як відношення до публіки швейцара, що стоїть біля дверей залі «І і II класу». До поняття «нація», за якою визнається право на самовизначення, радо впускають француза, а поткнувся фін, українець... гм... «ваш білетік». І виходить, що Греція за часів Перікла мала право на самостійну культуру, розвій, була «нацією», а Греція сто років тому назад, поневолена, пригнічена... гм... «ваш білетік» на це право. Нехай собі там існують терміни «племя», «нація», та не місце їм у «національному питанні», яке повинно охоплювати усі народи, як рівноправні члени великої сем'ї — людности. А наскільки висока та цінна буде культура того чи іншого народу, про це пам'яного турбуватись. Адже безглуздом було б бажання, аби усі люди були професорами або Ньютонами; громаді потрібний і швець. І з'окрема частенько таки виникає питання, хто корисніший громаді, чи п. N, що на кафедрі, чи п. M, що латає йому черевики. Національне життя це таке ж святе право кожного народу, як право кожної людини вибрати собі ту чи іншу професію. І навіть більше. Професії є шкодливі (грабіжники) і таким чином обмежуються громадським добробутом, національних же прикмет та культур, шкодливих за для інших народів, історія не знає.

Кожна більш-менш свідомо людина, для якої не «єдиний хліб» єсть мета життя, цікавиться найперше тим народом, сином якого вона є. Пізнавати його риси, цінності, особливості і т. п. вона може шляхом вивчення історії, літератури, спостереження дійсності, як його так і других народів для порівняння, позаяк абсолютних істин взагалі немає. Це особливо важко для сина того народу, який має сусіда-родича, та ще й пануючого ним. Я веду річ, скажу ще раз, не про темні маси і не про тих, що все віддають за шмат гнилої ковбаси, а маю на увазі лишень провідників культури, або, принаймні, претендуючих на це. До яких же висновків прийде тоді цей kulturträger — націоналіст? На підставі власного (хоч і невеликого) спостереження і досвіду скажу, що я не стрівав ще свідомого націоналіста — чи то українця, чи естонця, чи грузина — котрий би, серйозно вивчивши і пізнавши свою родину, визнавав потім її нікчемність, нездатність до самостійного національно-культурного життя. Це що до сучасних мені часів. Що ж до історії, то й тут я не знаю прикладів, руйнуючих мою думку, бо зневір'я таких особ як Куліш або Чаадаєв, на-

— Він відповідав, що ти старий дурень і щоб не каламутив людей, бо за це садовлять у холодну, проказав староста.

— Та-ак. Началство завжди отак — правди не любе слухати. Це не новина. Воно завжди дбається у пустий слід пертись, коли дівчата та мужики на паракоді посеред моря вже опинються, замурутав Хвесько.

— А ти, старче божий, не супереч, я теж казав так, він не має віри і у разонт не бере. Он що пояснив староста.

— Рятуйте... рятуйте... пожежа, загуло з околиці. Усі оглянулись: з гори, верхи не скакала, а летіла не коневі розхристана, простоволоса баба; очипок згубився і вільні волосся віючи по вітру робили з голови помело; од скоків сорочка з спідницею підбилась жінці під саме пузо і голі ноги дригали і підганяли п'ятами яко мога шкапу.

— Відьма... відьма... ховайтесь православні... ой лишечко... ховайтесь православні, завили баби, тікаючи куди поадам. Злякались і мужики і теж метнулись було на втікача і собі.

— Тю на вас, крикнув опам'ятавшись староста. — Яка ж то відьма. То Панчиха. Ловіть її... Здурила чи що. Ловіть її, запорядкував він, біжачи на зустріч.

— Голуби мої... рятуйте... рятуйте, хата горить... заголосила наїздниці, зупиняючись біля хати і сплигуючи до долу.

— Де... що горить, загомоніла товпа, збігаючись до купи.

— Ох, лишечко... шпиг... отой проклятий шпиг хату мою пале... ледве дітей у вікно покидала... Панчиха знову почала терсатись і голосити.

— Шпиг... де шпиг? заревли селяне.

— Ох тамо-то сидить і склом хату пале... склом пале, голосила Панчиха.

Нічого не слухаючи більше, староста вбіг у збірню і вибігши з цепом, миттю скочив на Панчихино коня і побіг чим дужче на рятування, за ним з гвалтом і галасом побігли громадяне, хто з косою, хто з коляками. Вибігши за околицю де стояла Панчихина хата, товпа враз зупинилась: насупреч хати під зонтиком на треногому стільці сидів Тараканов з дошкою на колінах, а поперед його стриміли два скла. Він то

лежить до далеко не звичайних з'явищ, ховаючись в якихось загадкових складах психіки цих людей. І навпаки, я не знаю а ні єдиного совісного, чесного опонента, скажемо, проти українського націоналізму, людину, яка б дійсно *знала*, що то єсть українство.

Резюмую. Годі одного «зоологічного», неглибокого націоналізму, того невиразного почуття симпатії до свого народу, годі жаяхатись поверхової схожості нашого народу з московським,—час і змога озброювати себе *знанням свого народу в глибочині і широчині*. Сама віра—фікція, для неї необхідний ґрунт, а ґрунт цей є знання. Я гадаю і знаю, що коли б д. С. Р—ко мав хоч трохи отакої зброї,—не зневірився б він (власне йому ні в чім було б і зневіряться), не зараховував би себе до нації (такі нації) «з такими невиразними рисами» (його слова). Досить було прочитати уважно *тільки* студії над історичними піснями нашого народу, щоб на завжди зріктися такого погляду. А історія, а народня лірика, а штука, а письменство, а наука? Але для д. С. Р—ка те *далеке часом*, а инше десь геть за горами, *отоюча* ж дійсність безвідрадна... І в своїх короткозорих висновках сам д. С. Р—ко цілком схожий з тими дядьками, що по «простій» мові інтелігентів робили свої висновки про них, як про «низьких та нещасних істот» (див. лист. С. Р—ка).

Хведір Дем'яненко.

Лист селянина в справі, зачеплений п. С. Р—ком.

Своя своїх не познаша...

В ч. 22 «Сноп» уміщено лист д. С. Р—ка, під самим низом листа свого д. С. Р—ко підкреслює, що начитавшись передовиць та фельетонів у «Снопі», можна навіть збожеволіти.

Я ж скажу навпаки, що прочитавши листа д. С. Р—ка, людина з слабими нервами дійсно може збожеволіти і скільки я не брався написати д. С. Р—кові відповідь, все даремно, бо спокійним бути не міг. Тим паче що я селянин, селянин і син того ж самого народу, про котрий веде річ д. С. Р—ко.

Я, як селянин українець — людина пересвідчена, тому мені, а також і кожному моему собратові по національності і такому-ж рядовому селянину як і я, лист д. С. Р—ка є ніщо инше як велика образа; його лист—образа нам селянам, українцям, цеб то тому ж самому народу, про котрий веде річ д. С. Р—ко.

Не буду я порядково розбіратись в своїм листі до шановної редакції про лист д. С. Р—ка, а висловлюсь взагалі

про таких д.д. С. Р—ків. Тим-паче, що і до д. С. Р—ка, в українських часописах мені доводилось стрівати таких-же голосів по українському народу як і д. С. Р—ко. Цих голосів по українському народу не мало; вони проливають сльози криштальові і виють мов вовки в лісі по українському народу; вони бідкаються, що український народ уже не український, бо співають чуже, одяглись в чуже, балакають по чужому і також читають чуже. І через це мов уже українці не українці.

Я ж питаю вас, доброді, а яка у вас губа бреше чи верхня, чи нижча! Мабуть обидві. Слухайте но! Одкрійте ви свої сліпани поширше і гляньте прямо в вічі, загляньте прямо в душу тому народові, про котрий ви підіймаєте галас і побачите, що ви жорстоко помиляєтесь.

Горе, горе вам, книжники і хварісеї. Горе, горе, вам голосії по українському народу!

Ці всі голосії витикаються із тих панів парода предателів, котрі відцурались в лихі часи від свого народу за ознаки рабства на грудях і на лобі і їм добре жилося аж поки все вщухло, їх шанували поки вони були потрібні російському урядові за для «совмѣстнаго русификаторства» українського народу.

Тепер-же вони не потрібні, не потрібні не через те, що ніби вони досягли своєї мети, а просто, що все вщухло. І от їх витискують потроху од смашного маслака, знімають з них рабства ознаки і кажуть їм: «Ідіть тепер собі, д.д. С. Р—ки, з скаліченими душами, ідіть туди, звідкіль ви прийшли, бо ви теж «готові». Тепер ми упорядкуємось і без вас з цим смашним маслаком». І вони... вони пішли. Це так сталось, так є, так і повинно було бути.

І вони прийшли, ці д.д. С. Р—ки, почули себе саїтними між своїм народом, викинутими із вертепа історичного, почали помалу ставитись лицем до свого народу, єдино-кровного брата українця і побачили, що нічого спільного з своїм народом не мають.

Ці панове стоять далеко на інших берегах і не можуть через ту велику пропасть з'єднатись із своїм народом і зрозуміти його становища, не можуть заглянути в душу свого народу, не можуть зрозуміти його настрою... І тоді зовсім ці д.д. С. Р—ки лишаються саїтними і починають голосити і проливати сльози по своєму народу. Але ж позаяк ці д.д. С. Р—ки нічого спільного не мають з українським народом, з українськими масами, то вони і не мають права підіймати голос мов би то за весь український народ. Узавши для прикладу з українського народу якусь там жінку, лакея, служницю, москаля і т. и. і т. и. людей дійсно скалічених умовами

мент і черепки скла. Тим склом він Панчихину хату підпалював. Ми його і піймали. Куди його діти?

— Який шпигон... піджежчик, кажеш... Ах ти, Господи... бач що роблють. Усі побігли до волости, де на призьбі сидів з'язаний і обідраний, побитий Тараканов.

— Отці-святителі... Василь Іванович... що це з вами скоїлось, загомоніли у раз справник з папами, плюскаючи руками.

Тараканов заплакав. Подивіться для Бога, що вони зомно зробили... струмент побили... ледве самого не вбили... фабри і пензли порозгубили... а я так старався сю кляту вашу Вкраїну списати на виставу... забідкався він.

— Хто ж це вас... хто це вас так знівечив... питався справник.

Хто... сам ваш староста проклятий... навів товпу... бач, що наробили. Справник заласкав зубами.

— Ти... ти... і становий вчепився до старости у петельки...

гостро подивиться на хату, то погляне у одно або у друге скло, а потім знову на хату, вихопе швиденько пензель з фарбою і почне штрикати по дошці і не встиг він ще раз подивитись у ті кляті скла як над головою його свиснув бич цепа і од скла тільки бриски посипалися.

— Гвалт... караул, заревів Тараканов, не розуміючи, що воно робиться.

— А-а... гвалт. А що се ти робиш, катів сину. Так ти вже хати палити... які це права... бийте його клятого... бийте, гримала товпа терсаючи і тіпаючи маляра з усіх боків. Тараканов одбивався руками і ногами, але не помоглось: його скрутили і потягли у волость. Пани сиділи на балконі і пили з справником і становим чай, як на двір, засапавшись, вбіг староста.

— Вашескородіє... шпигона піймали. Хату запалював, огласив староста.

— Кого, крикнули підскокнувши і ледве не подавившись гарячим чаєм справник і становий у один голос.

— Шпигона... піджежчика... На місті преступлення... накрили з уликами. Ось вони, підніс староста сковерзований стру-

життя, на цих людях п. С. Р—ко робить висновки про цілу українську націю в 30 мільйонів!

Може й знаєте ви, пане С. Р—ко, в своїй Таврії кілька десятків чи там сотень зовсім зденаціоналізованих українців—та чи дає ж це вам право *цілу націю українську* так тяжко обвинувачувати й плямувати?.. Ну чого ви справді в роспуку прийшли?

Ні, д. С. Р—ко, мушу вам зауважити з далекої Слобожанщини, від щирого селянського серця, що далеко не все так як ви гадаєте.

Ба навіть чудно, треба тільки сміятись з таких висновків, це зовсім дитяча гра в цяцьки, а ми ж, д-ю С. Р—ко, дорослі люде.

І всі ті вище згадані, взяті п. Р—ком як приклади перевертні, повертаючись в рідне своє село з усякими новинами міськими, а головне з мовою (так звано, панською) ростворюються мов сім'я в воді, в великій масі українського народу.

А ті повинні, що їх люде запосають на села, довго не витримують, бо з їх новин, з їх змоскалізованої—плутаної мови, селяне кепкують і ці всі перевертні знову робляться тими, що і були.

Правда, гірка правда, що селяне не розуміють хто вони і що вони. Але вам д. С. Р—ко, може доводилось натомившись добре, прилягти десь і заснути міцним сном, а потім прокинувшись не второпати де це ви спите. А ми! Наш нарід 250 років спить! Його приспала добра нянька, але сон за для такої великої нації як ми вічним не може бути, бо прокинеться один—збуде другого; прокинеться другий—штовхне третього і т. д. і т. д.

Я проживаю в слобідщині, в самому місті і коли приїзду в село своє, то говорю до селян своєю рідною мовою. І мені не раз доводилось чути від селян такі питання: «Чого це ви Хведоре, скільки живете в Харкові, а по панськи не навчилися балакати. (В цих словах дуже яскраво відбивається, яку користь приносить те все, що так «гарно налагоджене», —вислів С. Р-ка). І мені не раз доводилось з'ясовувати це питання і коли гарненько та ладненько викладеш, що ніяких панських мов не існує, а існують лише національні мови, викладеш теж наше історичне занехтування мови і хто її занехтував і т. п. і т. п., то ця людина цілком згоджується з тобою, що треба вчити дітей своєю рідною мовою материнською і підкреслює, що повинна бути рівність в мовах.

Ця людина зразу починає розуміти те, що його мова не єсть яка небудь брідка, а така ж мова як і в кожній людині другої національності і що вона має такі ж права на існування як і пануючі мови; ця людина зразу обурюється

— Ваші скородії, ви старосту не винуватите, виступив старий Хвесько.

Ми сього шпига давно ловили: він хотів дівчат у Турещину спроводити і усе з них патрети вибивав для царя турецького... А тепер хати почав палити і малювати. Подивіться, що він намалював. І Хвесько подав спакощений олійний малюнок.—Це безпременно він хотів зпалити. Ось і дим з димаря закурився, тикав він по малюнку пальцем. Я давно казав, що се буде. Не слухали мене.

— Так це ти, старий шкарбуне, з артиста шпигу зробив. А ще старий. Ах ти собако беззубий... срамники-срамники... що ви нарobili. Знімайте з старости знака і предоставте його у квартиру, приказав справник урядникові, вказуючи на старосту... Я тобі покажу, як шпигонів ловити, розпалювався справник. На скільки він наробив вам шкоди, спитав він Тарканова.

— А почім я знаю... одно скло карбованців двадцять-п'ять коштує... та фарби. А що ж він мені віддасть за ма-

що вона задурена й ошукана, що його мова знехтована, а з цим і він сам. І мені довелось не раз чути від селян такі речі—коли я жив у місті, то з моєї мови бувало глузують, а я все п'явся, щоб теж влучати по московськи, але в мене добре не виходило, але тепер най хто поглузує з моєї мови, то я прямо тому добродію скажу, що він дурень.

Щож до того як читають наші селяне книжки друковані українською мовою, то тут нічого і дивуватись; вони не вміють гаразд читати по своїй мові, бо вони і по московськи не вміють, не дивлячись на те, що їх в школі вчать по московськи. Мені доводилось не раз стежити за цим читанням і щож? мов п'ять пудів читач московської мови несе на плечах. Чується сичіння з якимись притисками і аж на лобі піт виступає, так йому трудно гризти московську грамоту і трохи почитавши геть кидає книжку ще й промовить: «Цур йому, а то ще втомився». Оце й єсть ті діла так «гарно налагоджені».

Але свою літературу не дивлячись, що і в школі його не вчили, далеко легше читає і скоро усвоює. Це вже мабуть через те, що в його в роті не кацапський язик, а прямо таки його рідний язик, український і цього власного язика не можна а ніколи вирвати. Щож доторкується одержі, то і тут д. д. С. Р-кам нема чого голосити, часами все міняється. Погляньте і на москаля—селянина, уже рідко де лапті побачите, москаль узув уже чоботи. Всі ті гроші, що підлічує д. С. Р-ко на освіту, всі ті насильственні налагодження, по котрих плаче д. С. Р-ко, єсть ні більш ні менш як «глас воїюючих в пустині».

Це все не приносить нашому народові а ніякої користі, він також є неграмотний як і родиться; всі ті «аз, буки, веді, глаголи» по виході хлопця з школи чужої йому, лишаються там же в школі, а дитина приїде додому і загомоніла знову рідною мовою з своїми батьком і матір'ю. Тепер же питання таке, коли це все так, то чи можна і далі витратити гроші на це все так «гарно налагоджене» як висловивсь д. С. Р-ко, і не можна бути таким близоруким як д. С. Р-ко, що його може й справді запосіли люди звичені до краю і він прийшов в роспуку наслухавшись якоїсь там баби і цвентухів усяких. Маловірні ви голосії, панове! Ідіть собі туди звідки ви прийшли! І не проливайте ви даремно сліз своїх! Бо хто плаче багато, той мусить зовсім осліпнути.

Ви д. д. С. Р-ки, не маєте права робити такі висновки! По нас селянах оплакано раніше від вас і не в той бік оплакано в який ви плачете, і поставлено біля нас на сторожі Слово, велике Слово і поставлено великим, із самого серця народу, генієм Т. Г. Шевченком. Ми ж, цеб-то народ український щиро привітали те Слово, і воно не потребує а ніяких голосіїв, а лише потребує носителів. І ми його понесемо з

люнок. Цілкових на вісімдесят нашкодили, сліпці прокляті. Та ще й побили, бідкався Тарканов.

— Добре. Зараз спíšемо протокола. Вони не бідні... усе зніщимо. Садовить їх у холодну, порядкував справник.

— Ваше скородіє, помилуйте... за що се... як же то можна... ми людину рятували... він хату спалити хотів.

— Погломоніть мені ще... я вас спалю, заграмав на товну справник.

Години через дві староста і Хвесько ішли у город до справника.

— Ех, діду-діду, як би то не ваша брехня про шпигу, нічого-б цього не було... надружили народ... А ще кажете, що у городі були.

Ікону з вас малювали... Чорта рогатого, мабуть, а не ікону з такого дурня і можна писати. Що то буде... що то буде...

незаплаканими очима, понесемо в ту темряву, по котрій ви голосите і від цього Слова зробиться день, бо воно мов те сонце блискуче сяє на всю Україну.

Микола Бут.

Дивно й прикро читати в укр. часописі щось подібне до листа д. С. Р.—ка. Дивно, бо як це назвати коли національно-свідомий українець на сторінках укр. часописи висловлює сумніви що до самого *raison d'être* українства? як назвати, коли прихильник певної ідеї заперечує цю ідею? Це ж логічний lapsus. На що-ж ти передплачував укр. часописи, купував укр. книжки і т. и., коли не маєш певности, що все це потрібне?—Прикро, бо виступи, подібні до виступа д. С. Р.—ка—це нашим ворогам на руку зайва ковінка, це понижує престиж усього укр. руху: хто-ж ставитиметься серйозно до принципу, про рацію існування якого не мають певности навіть самі його адепти? Тим більше, що й сама шановна редакція робить цілком, на мою думку, помилкове узагальнення, висловлюючи гадку, що «так б'ється в тенетах душа пересічного сучасного українця». Проти цього твердження протестую всіма фібрами моєї душі. Сучасний українець може вагатися що до шляхів, якими має йти укр. рух, що до його деталей, але вагатися що до самого принципу українства, до його права на існування—який же він тоді українець? Це можуть робити люди національно несвідомі, необзнайомлені з українством, «тоже малороссы» і т. и., але не на цих людей спірається сучасний укр. рух, не вони становлять загал укр. громадянства. Можуть це робити також люди, що хоч обзнайомлені з українством, але через щось у йому зневірилися (таким я власне і вважаю д. С. Р.—ка), та чи-ж можна думати, що все українське громадянство таке зневірене? Таким чином люди типу д. С. Р.—ка зовсім не є загальним явищем в українстві, вони є невеличким випадковим винятком; тим самим і анкета, уряджена редакцією «Сюпа» не може мати широкого значіння: вона може посереднє розв'язати для де-яких читачів де-які спірні питання, безпосереднє-ж значіння матиме лиш остільки, оскільки взагалі трапляються серед укр. громадянства випадки зневіри в ідеї українства: може вона врятує де-кого від тієї зневіри. Зважаючи на це значіння анкети, подаю й свої міркування в справах, зачеплених листом д. С. Р.—ка. Мущу попередити, що в багато де-чому мої міркування повторюватимуть міркування інших читачів «Сюпа», які висловились в цій справі: аргументи д. С. Р.—ка проти українства такі примітивні, що велика розбіжність думок про їх неможлива.

— А ви нащо староста... Я чоловік старий... відкіль мені знати чи він артиста, чи шпига. Це ваше діло... ви б і розпитались.

Сам ти шпига, кляузник, проклятий... нашпигував усіх... бодай тобі хліба не їсти, як мені у холодній сидіти та страма переносити.

С. С.—к.

Місячна ніч.

Переклад з німецької мови.

Нижній, блідий промінь ліг на моєму ліжку!

Вода у шклянці починає легесенько тремтіти—що це значить? Невже-ж вода здригається перед такою глибокою тишиною. Тремтіння все зростає, робиться все дужчим. Все

Зазначую також, що я родився й живу в тій самій губернії і в тій самій повіті, де живе й д. С. Р.—ко, отже висновки свої буду на спостереженнях над тим самим матеріалом, що й він.

Зважаючи на сумний стан національної свідомости народу, д. С. Р.—ко пише: «Для чого-ж усе це? Всі оці «глаголи», витворення своєї літературної мови, страждання письменників, боротьба? Кому воно потрібне?»—Ну, що-ж, д. С. Р.—ку, спробуйте зденаціоналізувати укр. народ, коли гадаєте, що це легше, ніж прищепити йому нац. свідомість! Я ж гадаю, що це далеко важче, і крім того, денационалізація утворює народ-покруч, народ-парій, на довгі часи нездатний до витворення світових цінностей; отже далеко економніше буде прищепити народові національну свідомість, бо таким чином з найменшою тратою сил досягаються найбільші результати. Що-ж до того, що за Шевченка денационалізація укр. народу була менша, ніж тепер, то коли ми порівняємо поступ цієї денационалізації од Шевченкових часів і до наших з поступом укр. руху за той самий час, то, безперечно, перевагу муситимемо віддати останньому.

Народ не хоче читати укр. книжок, газет, Євангелія. Серед нього помітно великий потяг до міської (російської) культури. Люди, зачеплені тією культурою (або краще «культурою»—в лапках) глузують з укр. мови та укр. книжки.—Все це явища цілком зрозумілі. Перш усього, народ, в своїй більшості, не української книжки й газети не хоче, а взагалі книжки й газети, бо він неграмотний; крім того, народів так довго й так багато, при кожній нагоді, товкли, що його мова—нижча, мужича мова, до його так довго доходили в рідній мові тільки книжки на кшталт якої-небудь «сірої кобили», або «сім кіп брехні, хоч вірь, хоч ні» і т. и. (та й те не дуже часто), що він, хоч свою мову й шанує, не може уявити собі, що можна нею писати серйозніші книжки й газети; а коли й попадеться яка книжка укр. мовою, то народ звичайно думає, що то написано на глум, щоб поглузувати з нього, і навіть такі книжки, як прим. «Веселий оповідач», хоч і читає, або слухає, а все таки, хитаючи головою, каже: «сміються з нашого брата-мужика». Звичайно, що таке відношення до всього писаного укр. мовою не сприяє розповсюдженню укр. книжок і газет. Це саме трактування укр. мови, як якогось низького жаргону, не дає уміститися в селянській голові ідеї про можливість існування Св. Письма укр. мовою; Євангеліє мужичою мовою—це здається селянинові якимсь глумом над Св. Письмом, це ображає його релігійне почуття. Цілком зрозуміло також, що який-небудь парубок, закоштувавши міської псевдо-культури, з погордою дивиться на укр.

ширшу охоплює просторінь,—і я не можу стямитись—сеж тільки гра світла—чудового, блілого місячного світла.

Там простяглася довженна дорога крізь осінні дерева; листя їх червоно—жовте уявлялось завішеним незвичайними блідо-прозорими рушниками.

Все це було таке відокремлене—важливе.

А там, там на безмежній дорозі при кінці її щось ворухнулось—почало наближатись.

Вільною ходою ступав чоловік вподовж стежки, безгучно йшов він, схиливши голову, а руки безвладно спустивши вдовж тіла.

На голові в його тремтіла гілочка з червоним листям.

Од кожного його руху листя на голові яскравіше вилискувало пурпуром на чорному, матовому волоссі. Все ближче підходив чоловік безгучно—ближче,—той чоловік був я.

За ним залегла дорога і дерева по її краях хмуру та сумно наче обмірковували його загибель. Повільно опадало листя од гілок і спокійно вкривало зем.

мову: таж він змалку почував свою пригнобленість мужичу, котра між иншим виявлялась і в мові,—як же йому тепер не радіти, коли він ніби одержав змогу скинути з себе хоч зверхній прояв тієї пригнобленості—мову, як не почувати погорди до того, що колись було ознакою його мужицтва й од чого йому вдалося визволитись?—Всі ці приклади, наведені д. С. Р—ком, зовсім не є загальними; багато є селян, які ставляться до укр. друкованого слова зовсім не так, як тут описані. Пишу я про ці приклади так докладно для того, щоб з'ясувати психологію таких людей і показати, що причиною цих з'явищ є невірний погляд укр. селянина на власну мову; усуньте цю причину, навчіть його трактувати її нарівні з иншими мовами—і небажані з'явища самі зникнуть. Коли-ж д. С. Р—ко гадає, що це дуже важко, що це потребує занадто радикальної «ломки», то скажу йому, що русифікація укр. народу потребує ще важчої праці, ще радикальнішої «ломки», результати-ж її для народу просто згубні; третього вибору—побіч денационалізації й прищеплення укр. нац. свідомості—немає,—отже нехай розважить д. С. Р—ко сам, що ми мусимо вибрати.

Що до «сознательных» одиниць, які читають російські газети, то це, на мою думку, ті люди, яким удалося в школі або після школи подолати всі труднощі рос. мови й привчити себе до читання рос. книжок; це люди високої духовної організації, через що вони й налічуються одиницями. Коли-б по школах учили укр. мовою та не прищепляли народові невірного погляду на власну мову, «сознательные» люди, що читали-б газети й книжки (уже українські) налічувались би не одиницями, а масами, теперішні-ж «сознательные» російської культури може були-б визначними укр. вченими або громадськими діячами.

Що до випадку з людиною, яка розповсюджувала укр. книжки й часописи і не мала успіху, то важко щось сказати, не знаючи особисто ту людину й способи та умови її праці. Багато земляків свідчать про цілком протилежні наслідки роботи серед народа на укр. ґрунті; що до мене, мушу сказати, що в нашій селі дуже прихильно зустріли «Кобзаря», а також «Село» й «Засів». Невдача праці того добродія залежала або від нього самого, або від иншої якої сторонньої причини, в усякім разі цей випадок не може свідчити про нежиттєвість українства.

Мушу далі засвідчити, що в нашій селі слово «хохол» зовсім не означає «мужика», «неосвідченого чоловіка», або «полтавця», і взагалі не має відтінка зневаги, а означає просто українця (переважно, розуміється, селянина, або хоч інтелігента, але такого, про селянське походження якого селяни

знають: це цілком зрозуміло, бо народ майже зовсім не зустрічає інтелігентів, які розмовляли-б до його по українському). Інтелігент зовсім не «падає низько» в очах селянина, коли заговорить до його по українському, швидше навпаки: я знаю учителів, свідомих українців, які придбали собі загальну популярність серед селян завдяки своєму демократичному поведженню з ними і своїй укр. балачці. Що до того, що в театрі сміються з слів «упорався», «горіх», «спокуса», то-що, то це очевидно було в місті, а міська людність далеко більше денационалізована, ніж селянська. Як можуть бути з'українізовані міста, про це тут не хочу розводитись; що це взагалі цілком можливе, кажуть нам хоч приклади Будапешта й Праги, які перед півстоліттям були німецькими містами. Пісня?—Буде власна школа, можна буде з школи й рідну пісню на селі відродити. Одежа?—Це не є конечною, лише побічною, ознакою національності, і коли національна одежа зникне, це ще не велике лихо, аби тільки не зникла національна душа.

Щирого (то-б-то, очевидно, свідомого) українця хоче бачити д. С. Р—ко?—Хай поїде до українських центрів, там побачить, бо на селі вони рідше трапляються. Скласти-ж собі поняття про щирих українців на основі спостережень над батюшками й иншими інтелігентами, які не перетравлюють укр. мову—це, що найменше, дуже нерозважно.

Д. С. Р—ко не може дати собі ради з власною родиною. Це дуже сумно, але ні редакція, ні товариші-читачі нічого не можуть в цій справі порадити, хіба тільки відіслати як є змога, дітей учитися до Галичини, як радив один читач.

Д. С. Р—ко каже, що селяне не розуміють багатьох слів, уживаних в укр. літературній мові. По-перше, коли де-яких слів не розуміють в селі, де живе д. С. Р—ко, це ще не значить, що їх ніде на Україні не розуміють. В нашому селі, напр., цілком розуміють і вживають слів «спокуса», «свідок», почасти також «далебі»; инші читачі засвідчили те саме що до инших слів і инших місцевостей України. По-друге-ж, літературною мовою не може бути мова даного хутора чи села, не кажучи вже, що селянського лексикону далеко не вистачає для утворення літер. мови. Літературна мова—то синтез всіх діалектів нації (з домінуючим значінням одного з них, звичайно центрального, який, найменше підпадаючи ріжним стороннім впливам, найкраще зберіг чистоту мови), з необхідною домішкою «кованих» слів. Так було й є у всіх націй, так буде й у нас, і дивно було-б, коли-б сталося инакше. Адже й у рос. літерат. мові багато є слів, котрі не скрізь уживаються, і російські селяне не цілком її розуміють, а вони-ж ще мають рідну школу. Літературної мови, хочби й своєї, треба вчитися, і коли буде в нас рідна школа, не буде в

Воно його побачило і не лишилось нічого крім смерті.

І ближче підійшов чоловік. Його очі не бачили падаючого листа, він не чув його боязкого шелесту, він йшов все далі.

Чи-ж він теж йшов по смерть?

Спало глибоке темне озеро, навкруги лисі дерева, де не де тремтять червоні листочки---

Самотні осінні мрії.

Чоловік підійшов до озера й зазирнув в темну глибину води і тоді тихо почало зникати гостре страждання відбите на його обличчю, його очі ставали лагіднішими, лице окутав сум і сльоза тихо скотилась по його щоці і впала на темне люстро води.

Він увійшов у воду... все глибше та глибше... на обличчю його відбивався якийсь надзвичайний спокій. Невже вода заспокоїла його муку?..

Тихо ступав він все далі кожним кроком глибше та глибше і безгучно зник під водою...

На поверсі сама гілка червоного листа вся осяяна проміннями ясного місяця, а він лежав там долі нерухомий в тихому сні.

Вода ласкаво розчісувала його мокре волосся. Чиж-то не була то сама краса безмежна, бездоганна... Він був такий спокійний, а вода така холодна...

Там долі спав чоловік тихо—тихо.

А на воді тихо безгучно тремтіли проміні казкового місяця і в їх обіймах спала мов заколисана червоно-листа гілка.

— І той чоловік був я.

нашій мові слів, незрозумілих для народу, бо з погляду близькості до народньої мови наша літературна мова займає далеко краще становище, ніж російська. Щоб селяне її навчилися, зовсім не треба для того якоїсь колосальної «ломки», треба тільки рідної школи, а решта приложиться.

«А куди-ж сучасне, так добре нагороджене шкільне діло?.. Невже вся оця величезна робота земства—є шкодлива помилка? А чи не буде неоправимою помилкою здійснення тих бажань, які провадяться укр. пресою: українізація школи, суда і т. п.?..»—Так, треба признати: сучасна робота земства в просвітній області—це шкодлива помилка, сучасна земська школа на Україні—це «странное мѣсто». Земство денационалізує укр. людність, домагання-ж укр. преси мають на меті розвинути творчі сили народу на природній йому національній основі—українській. Я вже казав, що останнє далеко вигідніше з погляду економії громадських сил; отже рацію має не земство з його русифікаційними заходами, а укр. преса й громадянство. Зрештою й тут не потрібно ніякої радикальної «ломки»: зостануться ті самі шкільні будинки, що й тепер, ті самі 58%, або ще й більше, мільйонного земського бюджету; треба буде тільки замінити теперішні російські шкільні підручники—українськими, та влаштувати для народніх учителів курси українознавства.

«Що робити?»—питається д. Р.—ко.—Працювати в напрямі національно-політичного й культурного освідомлення села—ось що треба робити; зробити своє село національно-свідомим—ось у чому, по заповіту Грінченка, нагальне завдання селянської інтелігенції. Треба винищити в селян погляд на власну мову й культуру, як на щось низьке й непотрібне, треба підняти в них почуття самоповаги й власної гідності, треба розповсюджувати серед них думку про необхідність і неминучість боротьби за потоптані національно-політичні права. З другого боку, треба домагатися рідної школи, бо коли вона буде, буде в селі грамотність, а грамотність—це основа для дальшої праці, це ґрунт, у який уже можна сіяти насіння. Яке саме насіння сіяти, про це можна бути різних думок, та зрештою про це ще рано й говорити, коли невикотований ґрунт. Тож працюймо, панове, над обробленням ґрунту під посів, і не квилімо, що на ниві дуже багато бур'яну та каміння, що часом ламається чересло або зупиняється плуг: квилінням справи не врятуємо. І не кидаймо через ті причини ниви: все одно, чи раніш чи пізніш, а орати треба буде, коли хочемо існувати; тож краще розпочати оранку завчасу.

Офі.

В оборону української мови.

На увагу С. Р.-нові.

Як малюнок ілюструє певний зміст тексту, так мова ілюструє духову сторону нації, розуміється, коли ми в тій мові з'умієм розібратися.

Що-би показати, що з себе уявля наша українська мова, я попереду покажу, що з себе уявляли другі мови, більш ніж ми освічених народів.

І так починаю.

Коли Германія стала імперією (919), коли минули володарі саксонського дому, коли зійшли в могилу франконські імператори, минули Гогенштауфени—Германія не мала ще своєї мови. Як се не чудно, а мову Германія отримує тільки аж в 16 столітті з рук свого реформатора Лютера. Він перший дав в добірнім німецьким перекладі біблію. І от що він пише в передмові до своєї біблії 1534 року. «Я в перекладі клопотавсь дати чистоту і простоту (ясність) німецької мови; траплялося що по 14 днів, три, чотири неділі шукав я слова, питав за ним, і все-таки не завжди його находив... не по

латинських буквх і шрифту повинні ми питати як нам по німецьки вимовляти... то повинна ненька в дома, діти на вулиці, простий чоловік на ярмаркові нам показати. Треба на їх уста нам придивлятися, як вони говорять і тоді перекладати. Тоді тільки вийде це по німецьки...

Он що каже далше батько німецької мови коли йому треба було перекласти слово *voll gnaden* (повна ласки). Який німець це збагне що значить *повна* ласки? *Повна* бочка, *повна* склянка пива може бути й можна думати *повний* гамак грошей. Через те ось як я зніметчив цей вираз: *du Holdselige..* (ти благословенная). А один вираз я так зніметчив: Богом вітаю тебе дорога (*liebe*) Маріє...» Хто по німецьки балака, той гаразд знає, яке сердечне й ніжне слово: *дорога* Маріє, *дорогий* Боже, *дорогий* цісарю, *дорогий* княже, *дорогий* пане, *дорога* дитино. Я не знаю, чи оце слово *дорогий* в латинській або в других мовах так ласкаво й відповідно дається перекласти, що-би воно через мізок переходячи в серце так грало, як це в нашій мові».

Не даром німецькі поети казали про Лютера: «*Du hast das Deutsch entdeckt*. Син вугляра з підземелля німецької душі виконав сукровитість мови—він не перекладач, а творець (*Sprachschöpfer*) мови.

Лютера біблія і його листи для сучасників каже *Heinemann*—були откровеніє; вони в Лютері бачили людину по «ангельськи глаголящу». Він виконував німецьку мову з діалектів, які й зараз домінують в німеччині й не затираються.

Долішне-німецький діалект з середньонімецьким, баварський з алеманським-швабським лучить він з паперами канцелярії Максиміліана I, а так як її вплив захоплював і другі канцелярії прочих князів, то Лютер міг сподіватися, що слова взяті із них по всюди зрозуміють. «Я балакаю саксонською канцелярією, котра передається від князів королям німеччини.

Всі великі наші міста, палаци пишуть як саксонська канцелярія і наші князі, через те вона нам ближша всіх.

Цісарь Максиміліан і курфїрст Фрідріх, герцог Саксонії в великій римській імперії змішали нашу мову... Тією мішаною мовою пише Лютер біблію, листи, пісні, а за ним тією стежкою ідуть Павло Сператус, Микола Деціус, Еразм Альберус, Буркгард Вальдіс, Варфоломей Рінгвальд, Павло Гергардт, і як не шлюфовалося вона, яка не поважно утворилася вона, які руки не улішували її, король Фрідріх цю свою мову не шанував, а радше кпив з неї.

Може хто скаже, це все творилося до Лесінґа, Шіллера, Гете... на це можна сказати як до Лютера так і до тепер існують ті діалекти великого німецького народу, і то в повній силі: готський, альтнордський і урдайч се-б-то східно-німецький, північний і західний з багатьма особливостями, котрі поділились на горішне-німецьку мову з діалектами алемано-швабськими, на горішне франську і на особливості баварської і австрійської мови і коли-б згадувати ще особливість середньонімецьку з її поділами середньофранську, гесенську, турїнську й горішне саксонську з долішне німецькою з фріджськими, саксонськими особливостями, то получимо таку кашу, що при порівнянню такої мішми з нашою мовою, це щось не можливе, а одначе німці існують і хоч мають письменників майже всіх тих особливостей, як Карля фон Гольтая-шлезійського, Кляуса Грота-гольштинського, Фріда Райтера... баварських: Франца Кобеля, Карла Штілера... австрійських: Штельцгамера, Бертольда Ауербаха, Готгельфа, Мельхіора Майера... То оті *Reimische Mundart Dichter* и не скільки не шкодять одній літературній німецькій мові. А дайте нашому «малоросові» Стефаніка, то що він вам заспіва? Шкла скаже побитого понаїдалися галиччани і хочуть що-би ми їх гадючу мову розбірали... Довго я затримався на німецькій мові, хотів би так же докладніше поговорити й про другі, але брак місця змушує мене обігом тільки опоманути ще мову російську, польську.

Відомо нам яка багата зараз російська мова, котра скрашає свій лексикон такими особами як Пушкин, Толстой, а попитайте тих росіян чи їхня мова, має що небудь спільного з *народною* російською мовою?—аж нічого. Ще й досі вони не створили в себе ні одного твору суто народною мовою. Мова, якою зараз пишуть російські белетристи це мова штучна, створена нами, Київською Академією, Гоголем... Кращі письменники (Чехов) говорив і кляв долю, коли йому зауважували, що в його багато «хахлатчини» в вимові. «Пять лѣтъ отвыкаю отъ этой хохлатчины, и какъ видите»... Візьміть ви Арцибашева, та то щось неможливого—половина українських слів!.. У Арцибашева мова по будові речень чисто українська, а самі твори рясно пересипані суто українськими словами і це ділу не вадить. Росіянам анальфabetи не зауважують, що в їх нема мови, хоч про це хто-хто, а росіяне могли б подбати, у їх є школи, університети, є змога витворювати, чистити мову.

Досі у росіян отверто кажучи аж 4 мови. Літературна, що чужа народові, канцелярська—Господи, язык поламаеш поки до неї звикнеш, народня, котрої цураються письменники й наукова. Про останню розкажу маленький випадок. Коли я взяв доктора Репрьова «труд» по медицині і вказав одному фільольогу, що от-де праця російською мовою, наукова праця, бо кажучи правду як біблія велика, то той учений мені ось що сказав: в ній тільки російські букви, а на російську мову єї ще треба перекласти... то б то, що в цій книзі одно слова чужого латинського походження—от вам і мова! одначе повторюю—російська культура від того не настільки терпить, що би з за мови заводили сварку як це в нас робиться.

А чи історія польської мови нам відома? Та коли б не ми та чехи й німці—питання, чи поляки мали би свою мову таку як нині. Румунія на наших очах викида славянські слова й витворює свої *ковані*, на що краще Англія—батьківщина Шекспіра й Байрона створила свою мову з поміси романських елементів з германськими, не можна історично й фільольогічно показати, а чи вадить то що не будь Англії і чи Англія породжує синів в особах С. Р-ка, котрі кажуть «у нас таких а таких то слів не вживають»...

Наша мова, котра має гармонійні наголоси, багатство виразів, музикальність складових частин слова, має свої старі форми (ем—взявем), в прийдешнім часі кінцівку—*му* (нести-му), дуаль, переставку наголоса (күме—күмё), гармонійну частину слова *пре* (прегарний), перетворення імя самостійного в дієслов і з того робить речення (криком—кричати), скорочення слів (ка зна що), котра своїм етичним виразом по-за-оці вживає plural (*вони* казали) на перекір як раз всьому світові, що говорить не тільки в присутності особи на *ви* а й в відсутності—така мова з багатством своїх слів—велика й могутча. Хоч зараз часи важкі для нашого слова, але не за горами час, що воно пролунає далеко за межами своєї відчини. Хоч як на перешкоді стоять нам всякі байки про ляха, чеха і руса, про могутність Болеслава з своїм *Szczerbcem*, який вищербив на Золотих Воротах, котрі в тоді ще не існували, про Львів як польське місто, і Холмщину як «дільницю» польщі, а єї відділення *czwarxy roz dziat polski* і взагалі *polszsza od morza do morza*, одначе ці історичні курйози згинуть як гине віск від свого огня котрий сам підтримує. Хоч ми по польський пресі і ніе-пасца через те тільки, що ми іноді дивимосся на себе очима російськими й польськими, але *ми* не будемо свою національну святая святих Азефами—юдами сусідніх і чужих націй і брехнею, як це роблять наші вороги.

—◆◆◆—
Леонід К.

В справі листа п. С. Р—ка.

Все життя і все у житті рушать наперед і ніколи і ніщо не тупцяється на одному місці. Тому, коли хочеш мати

уяву чого небудь перед собою, то треба дивитись на *рух* того, що хочеш собі уявити і ніяке *становище* не може дати розуміння того чи иншого факту з життя. Коли хочеш знати що небудь, то треба у першу голову звертати увагу на розвиток або занепад, взагалі на історію, рух того, що хочеш знати. А п. С. Р—ко, понасмикавши фактів з сучасного життя, з сучасного *становища* українського *руху*, вже намагається робити висновки. У цьому і полягає, як на мене, найбільша і найгрубша помилка п. С. Р—ка, і як би він порівняв факти з минулого з фактами сучасного, то не прийшлося б йому впадати в роспуку і зневірря.

Мені траплялося іноді споритися з ким небудь з приводу того-ж-таки українства. Переконати свого супротивника я не можу, бо він мене не слухає, верзе своє, і верзе таке, що вуха в'януть слухаючи, але мені чогось радісно стає після таких балачок, в середині щось говорю: «ось бач, і воно заговорило! пожди, пройде час і не так заговорить!» І не можу я вдаватися в роспуку, бо знаю, що ці розмови вже поступ, бо раніше і таких не було. Звичайно, не всі розмови мої набірають такого характеру як оце я навів, траплялися і більш відрадні, але я слідом за п. С. Р—ком вибіраю найгірші з тих що траплялися. І дивно для мене зневірря п. С. Р—ка з приводу сумної сучасності, бо раніше і такої не було. Повне ігнорування змінилося сумними фактами, а що-ж далі буде? Хіба не розумів того сам С. Р—ко? Та і не вірю я, щоб п. С. Р—ко не знав ні жодного відрадного факту з нашого життя, він їх знає багато, але зневірря заслонило йому тверезий погляд, сумні факти мулять очі, а відрадні ока не мулять, серця болів і роспуки не сіють, їх легше непомітити, або при звичаїтись до них.

У попередніх листах траплялася дуже гостра критика виступу п. С. Р—ка, навіть гнів. Траплялося і таке, що цей, мовляв пан і уваги моєї не достоїн. І мене це страшенно дивує. Бо і цей вислів зневірря є безперечний поступ, нова фортеця, новий крок на шляху українського відродження. Зневірря це існувало давно, про його лише мовчали, боялися згадувати, щоб не нашкодити молодому, не сталому ще українству, а тепер вже годі лякатися, ми вже подужчали, і вислів такого зневірря іде українству лише на користь, а не на шкоду, він тільки допомагає освітлювати наше життя з усіх боків, він нікого не відсахне від українства, а лише пробудить де-кого, примусить пошукати свідомости. Я собі уявляю український рух як поле бойовища. Вояки, наближаючись до ворога, та ховаючись від стрільв його, перебігають з за кущика у рівчак, з рівчака за камінь... Займаються нові позиції зпозаду, а ззаду кидаються порожніми. Життя біжить, підіймає питання, освітлює їх, розрішає і кидає у пережиток. Це ті порожні кущики, рівчаки.... Ми перебігли, зайняли новий рівчак, та ще й окопалися. Не боїмося! Сусідні позиції зайняті, пора і цю здобути. Не боїмося, бо анкета дала добре освітлення питанню з усіх боків. П. С. Р—ко українець розумом, лише серце його не прийняло того, що вже прийняв розум, він ще не *увірвав*, у йому йде боротьба між розумом і серцем, і така-ж боротьба ведеться у багатьох українців, і гніватись на них за це, або казати що вони не достойні уваги, а ніяк не можна, бо ця боротьба, це зневірря суть життєві, то є шлях до нашої перемоги, це те хвилювання, з котрим вояк вибігає з за куща і біжить наперед у рівчак.

Взагалі цей лист робить вражіння малюнку з шляху українства, неначе одна картина з стрічки біоскопу, а кожний малюнок з цього шляху більш пояснює самий шлях, більш вирисовує розвиток українства, і нам лишається лише широко дякувати редакції «Снопа», що дала можливість освітити цей темний закуток українства з усіх боків.

Добре було б видрукувати окремою книжечкою цього листа з відповідями, або ще краще з статтею, у якій розро-

бити весь матеріал, що дали відповіді. Така книжечка могла б стати де кому у пригоді.

3 нашого життя.

◀ *Ювілейний дар д-ві Іванові Франкові.* В Галичині діяльно складає українське громадянство жертви на ювілейний дарунок найбільшому сучасному українському вченому й письменникові— д-ві Іванові Франкові. З російської ж України жертв іде замало. Надсилати жертви треба в Галичину, у Львів до т-ва українського „Дністер“ на кн. № 8000.

◀ *Український вечір.* 6 августа Лебединський драматичний гурток, на Харківщині, улаштував український вечір, з якого ввесь чистий прибуток призначено на пам'ятник Шевченкові. Виставляли п'єсу „На чужий коровай очей не поривай“. По виставі був український дівертисмент. Фойє й зала були прикрашені в українським стилі. Публіки було досить багато.

◀ *Вистава на користь голодних.* 29 іюля в м-ку Лютецьці, на Полтавщині, відбулась українська вистава на користь голодних. Виставляли „Батькову казку“. Як на аматорів, ролі було виконано гарно.

◀ *Заборона „Українського ярмарку“.* Український музично-драматичний гурток у Полтаві збирався улаштувати 11—12 августа велику народню гулянку під назвою „Український ярмарок“. Гулянка мала відбутися в чиновницькій садку. Полтавський поліціймейстер недозволив гулянки, мотивуючи свою заборону тим, що на ярмарку мають бути ятки і кіоски у котрих торгівля наїдками і напінками. А усяка ярмаркова торгівля хоч би і на два дні і навіть тільки пряниками, горіхами і насінням, по словам п. поліціймейстера дозволяється тільки п. міністром вн. справ. При цьому п. поліціймейстер сказав такі характерні слова: „Для чего все это, кому это нужно, оставьте вы хотя одинь садь приличнымь“.

◀ *Одкинута прохання.* Полтавське українське товариство „Баян“ прохало полтавську городську управу дозволити йому на протязі 7 днів наступного сезону користуватись помешканням городського театру на льготних умовах. Управа постановила це прохання відкинути.

◀ *Аматорська вистава.* У м-ку Макошині, сосницького повіту, на Чернігівщині, українські аматори на Спаса виславляли п'єсу „Крути та не перекручуй“. Вистава пройшла досить гарно.

◀ *„Въ дни гетмановъ“* У м-ку Білопільці, сумського повіту, на Харківщині, є сінематограф „Вій“. 6 й 7 августа в тім сінематографі демонстровано „велику історичну драму“— „Въ дни гетмановъ“. Історії в тій картині, однак, було мало. Героя картини Гуню-Томашевича, трактовано в стилі лубочних „Мазеп" і „Гетьманців" Вінникова, де Гуня виведений також як „герой-любовник". Білопільський кореспондент „Сумского Вѣстника" пише: „Даремне справжній прихильник української історії пішов би в театр—він тяжко буде зневірений. Картина ця не має не тільки нічого історичного, а в ній нема навіть і звичайної логіки“.

◀ *Перещепинська „Провіта“* влаштувала 2 вистави: 28 іюля ставили „Мати-Наймичка" І. Тогобочного, а 29 „Степовий Гість" Б. Грінченка. Обидві вистави пройшли досить гарно. Ціни місцям були від 10 коп.

◀ *Донос на українську агрономичну літературу.* В однім з останніх чисел „Кієвлянина" уміщено дописа з Переяслава про діяльність земських агрономів. Доводячи непотрібність земської агрономії для селян, кореспондент, між иншим, доносить на земську управу, яка ширить агрономичні книжки, писані українською мовою. „Своїм змістом,—пише він,—брошури дуже корисні для народу, але по складу й орфографії вони представляють собою тільки макулатуру. Навіть „дуже письменные хохлы" зрікаються читати їх, переважно через те, що багатьох слів польського походження не розуміють. Хоч ціна брошур дуже мала, проте шкода й цих марно витрачених земських грошей“. Ревізійна комісія,—кінчає кореспондент,—порушує питання: чи не буде розумніше

з боку управи не випускати брошур на „української мови“ поки-що мало зрозумілій нашим селянам“.

◀ *Аматорські вистави.* У лубенській сільсько-господарській школі, на Полтавщині, 12 августа відбулась аматорська вистава учнів згаданої школи. Виставляли драму Кропивницького—„Невольник" та того ж автора—„По ревизії. Глядачів зібралось чимало. Були з города і з околицьних сел. Місця були дурно.

◀ У м-ку Семенівці, на Полтавщині, недавно місцеві аматори виставляли п'єсу „Зімовий вечір“. У виставі брав участь і, аматорський хор з місцевих селян. Прибуток од вистави призначено на користь місцевого сільсько-господарського товариства.

◀ У м-ку Білопільці, на Харківщині, 10 августа українські аматори при участі де-яких професійних артистів виставляли п'єсу „Глитай або ж павук“. Вистава пройшла дуже гарно. Були й багато селян у театрі, бо вхідна плата була дешева (20 коп.). Після вистави де-які селяне казали: „спасибі тому, хто про нас пише, й не гребує показувати й другим“.

◀ *Небезпека від українських книжок.* Завідуючий громадянською бібліотекою в місті Острожську, на Вороніжчині, д. Яковлів, одмовився прийняти в бібліотеку подаровані кимсь де-які українські книжки—твори Коцюбинського, Грушевського, Винниченка та инші. Послався він на те, що наче-б-то бібліотеці загрожує небезпека, як що в ній будуть українські книжки. З тої ж причини д. Яковлів одмовився виставляти для читання публіки газету „Рада“.

3 Галичини.

◀ *Нові українські гімназичні курси* основано в Глинянах і Дрогобичі, з програмою наук І класу гімназії.

◀ *В Угерцях виняєських,* повіту Рудецького, в маєтку „Провіти“, записанім пок. М. Малецьким, повстає в осени ц. р. школа жіночого господарства. Скільки років тому тов. „Провіта“ заложило в Угерцях виняєських заховонку для дітей, котрою управляють сестри служебниці. В селі до цього часу нема школи і заховонку тепер заміняє її почасті, бо в ній старших дітей учать грамоті.

◀ *На свхаристичний конгрес у Відні* зголосилося дотепер 700 українців з львівської і станіславівської єпархії.

◀ *Приватна українська народня школа* заснована в Гвіздці місцевою філією українського педагогічного товариства.

◀ *Як фабрика полонізує українців.* В м. Монастирських є державна фабрика тютюну. Директор фабрики є поляк. Приймаються робітниками майже виключно поляки. Монастирська була колись українським містечком. Але багато українців, щоб дістати роботу на фабриці, понереходило на латинський обряд і зпольщились. Ціле містечко переповнене родинами з мішаних подруж, а що українська сторона все є менше відпорна проти чужих впливів, то гору бере польщина. На фабриці не святкується свят греко-католицьких. Це понижування обряду греко-католицького зі сторони уряду державної фабрики понижує й людей, які до нього належать, в власних очах і в очах римо-католиків, і це є психологічна основа переходу українців на „польську віру“. Кілька разів українські робітники домагалися рівноправності релігійної на фабриці, але безуспішно, бо не тільки директором фабрики є поляк, але й міністрами скарбу все є поляки, а вони ж дбають в Австрії більше про Польщу, як про виконання державних законів.

◀ *Замах на українців!* Польські духовні і світські власті, а також польські народні організації розпочали енергичну роботу, перетягаючи греко-католиків на латинство через насильне виписування при помочі властей до метрик. Протестуючі проти цього розбою статті в українських часописах прокуратура конфіскує.

◀ *Вибори до львівської міської ради* призначено на 16 січня 1913 р. Поляки мобілізують свої сили, щоб і тепер, як при попередніх виборах, не пустити до ради жодного українця.

◀ *Театральна комісія при тов. «Просвіта»* хоче видрукувати каталог п'єс для народного театру і звертається до авторів, щоб надсилали їй свої твори.

◀ *Приватна українська гімназія в Долині*. Міністерство віроісповідань і просвіти, рескриптом з дня 20 червня с. р. дозволило одкрити в Долині повну приватну українську гімназію, під фірмою українського педагогічного товариства.

◀ *Будучий президент міста Львова*. Вшехполяки роблять старання щоб до львівської міської ради провести найбільше своїх людей, а на президента міста висувують кандидатуру відомого україножера вшехполяка проф. Гломбінського. Всі польські партії ставляться прихильно до цієї кандидатури в тій надії, що коли Гломбінський стане президентом міста, то у Львові українському університетові не бути.

◀ *Українські народні школи у Львові*. Українська організація міста Львова відозвою пригадує батькам, що незабаром починається новий шкільний рік, та щоб вони своїх дітей посилали до українських шкіл. Всіх українських народних шкіл є у Львові 6: 1) 4-хкласова мійська школа ім. Шашкевича в середмісті, з окремими відділами для хлопців і дівчат; 2) 4-хкласова дівоча школа вправ при державній жіночій учительській семінарії на ул. Сокраменток; 3) 4-хкласова дівоча школа вправ при приватній учительській семінарії на ул. Махнацького; 4) 4-хкласова мужська школа вправ на ул. Мохнацького; 5) 3-хкласова приватна школа мішана—для хлопців і дівчат ім. Грінченка на Новім світі і 6) приватна школа мішана—для хлопців і дівчат на Жовківській передмісті. В відозві говориться, що поперх 1000 душ української дітвори учаться в польських школах і там винародовлюються.

◀ *Розширення готелю, кавярні й реставрації «Народної гостиниці» у Львові*. Перед півроком купило товариство „Народна гостиниця“ сусідню каменицю при улиці Костюшка у Львові, таких самих розмірів і в такім самім стилі побудовану, як і та, яку воно вже мало, і розширило значно готель та прибавило скільки помешкань під кавярню і реставрацію. В покоях готелю побілено і дано нову українську орнаментику, в реставрації і кавярні арендаторами зроблено нове умеблювання. Готель має тепер до 50 помешкань і належить до найбільших і найкращих готелів у Львові, провадиться він в власнім заряді товариства. Кавярня з реставрацією належать також до першорядних у Львові. Одкрито кавярню і реставрацію після ремонту 23 серпня, в присутності дирекції „Народної гостиниці“ і нових арендаторів—спілки пані Королькової—українки з жидом Вольманом та численних гостей. З осени в докупленім будинкові „Народної гостиниці“ буде мати помешкання й „Руська Бесіда“. Маєтність „Народної гостиниці“ представляє вартість поперх 1200000 корон.

◀ *На «Рідну школу»*. Гурток українських богословів співаків іздить по Галичині, дає концерти, а чистий дохід з концертів пересилає до краевого шкільного союзу на приватні українські гімназії.

◀ *Нова приватна українська гімназія*. Товариство учителів вищих шкіл „Учительська Громада“ в Коломиї одкриває 1 вересня н. с. с. р. перший клас приватної класичної гімназії для дівчат з українською мовою викладовою. Записуються 2 вересня, наука почнеться 3 вересня.

◀ *Українська школа дівоча в Перемишлі*. При учительській утравістичній семінарії жіночій в Перемишлі одкривається на підставі міністерського розпорядження 4-хкласова вірцева школа (школа вправ) для дівчат, з українською викладовою мовою.

◀ *Українська торговельна школа тов. «Просвіта» у Львові* розширюється з початком наступного шкільного 1912 і 1913 р. на три школи: двохкласову школу торговельну мужеську, двохкласову школу торговельну для дівчат і на однорічний курс торговельний для женщин.

◀ *Спосіб боротьби з безхарактерністю*. Якийсь український патріот, певно з „чемности“, кинув збірачеві польського товариства школи людвої лепту до скриньки. Товариство це, як відомо, займається колонізацією українців в Східній Галичині. Свідок цієї жертволюбивости патріота на річ винародовлення власного народу, другий українець оголошує цей факт в „Ділі“ і звиває як найскоріше зложити через адміністрацію „Діла“ якусь суму

на „Рідну Школу“, загрожуючи оголосити його імя в часописові. Такий контроль патріотичности наших людей конче потрібний.

◀ *Маневри кавалерії*. Цього тижня в Східній Галичині відбуваються великі маневри кавалерії при участі інспектора кавалерії генерала Брудермана з штабом і архикнязя Карла Франца Йосифа. Вправи уложені так, що представлятимуть военні рухи в армії в часі мобілізації і на початку воєнних операцій. На маневри покликано також части війська краєвої оборони і жандармерії з Східної Галичини, щоб випробувати їх справність на випадок війни.

3 поля літератури й науки.

◀ *Німецька преса про Т. Шевченка*. В 6759 числі віденського дневника Neues Wiener Journal в статті п. з. „Losgekaufter Leibeigener und Dichter. Der Sänger der Ukraine und seine merkwürdigen Schicksale“, подано незвичайно обширну біографію Т. Шевченка, дуже докладну і вірну, переплетну вдалими перекладами його поезій. Потребу ознайомлення німецької суспільности з життям та творами нашого генія, мотивує віденський дневник так:

„Ім'я Тараса Шевченка буде певне звучати для наших читачів, як ім'я зовсім чуже, а між тим є це ім'я великого мислця і поета, до котрого весь великий народ молиться, як до святго, устроєє прогулки на його могилу. Минуло більше як 50 років, як вмер Тарас Шевченко, а незадовго буде сто літ, як вздрів світ найпопулярніший поет України, краю над Дніпром, краю козаків. Його поезії в західній Європі незвісні, а він безумовно належить до найзнаменитіших ліриків світової літератури“. За цим коротким вступом йде біографія Т. Шевченка.

◀ *Англійський часопис про українців та поляків*. Найповажніший англійський тижневик Saturday Review (за 27 VII) умістив статтю д. В. Степанківського під заголовком „Українці і поляки“. Автор пише про утиски над українцями в Галичині з боку поляків, які самі ввесь час скаржаться на утиски поляків в Росії. Стаття зробила вражіння в англійській і німецькій пресі. З німецьких газет переказала її зміст між иншим також Frankfurter Zeitung, з увагою про безсоромність поляків, котрі апелюють до німецької громадянської думки за охорону перед пруським варварством, а самі в Галичині на всі боки вимахують гарапником над українцями...

◀ *Музей церковної старовини*. У місяці сентябрі цього року в Харкові має відкритись археологічний музей церковної старовини. Колекції для музею зібрано по монастирях і церквах харківської єпархії. Багато знайдених річей дуже добре збереглися й мають величезну історичну цікавість. Окрім того, в музеї оддано старовинні церковні книги, які подарував харківський архієпископ Арсеній; серед них визначається перша друкована Библия в Росії. В музеї також будуть переховуватись папери святих Тихона Задонського й Іосафа Білгородського (Горленка), знайдені в архіві харківської духовної консисторії під час перегляду старих паперів. Папери ці належать до XVII віку. Раз-у-раз надсилаються нові предмети для музею. Доглядатиме за музеєм особливе церковно-археологічне єпархіальне товариство під приводом протоієрея П. Фомина.

◀ *Дарунок петербурзькому університетові*. „Изв по литер. наук“ т-ва Вольф сповіщають, що цього року бібліотеці петербурзького університету подаровано 413 томів книжок, альманахів та журналів, писаних українською мовою, а також мовою російською про Україну. Цей коштовний скарб передано бібліотеці з учебного комітету головного управління хліборобства як спадщину після покійного „дійсного статського совітника“ Віктора Івановича Філіпєва.

Анкета про вегетаризм.

Ідея вегетаризму не є новиною на Україні. Фактично хоронилася вона завжди в народній стихії. Великий навчитель народній Григорій Савич Сковорода власним життям провадив її в чистому виді.

За наших часів заховують її де-які українські сектанти, як от мальованці то-що.

Письменство наше стихійно відбивало ідею вегетаризму, маючи в наші часи такий кришталевий-чистий і прекрасний вислів у цілій творчості п. Михайла Коцюбинського.

Перше ніж братися до ширшої праці в напрямі реалізації цієї ідеї, хочемо зважити сили свої, дізнавши сьогочасне становище вегетаризму на Україні.

Звертаємося до Українців учених, письменників, громадських діячів, митців-артистів і цілого громадянства, прохаючи відгукнутися на ці наші питання.

I. Як усвідомлюєте собі ідею вегетаризму? (Чи є це питання живлення тільки, чи взагалі тілесної гігієни, чи розумієте, як певний світогляд, чи певний настрій у відношенні до світу?). II. Як ставитеся до неї? (Відповідно до того вважаєте вегетаризм питанням дрібним, особистим, не вартим ширшої уваги й обговорення, чи навпаки — надаєте йому більшого значіння, розглядаєте, яко соціальне, отже конечним є його обговорення). III. Коли прихильно, то чому? IV. Коли визнаєте, то чи провадите в своєму житті? V. Коли визнаєте й не провадите, то що заважає? VI. Коли не визнаєте, то чому? Може вважаєте за потрібне зробити якісь додатки? Одповідати просимо на всі питання й надсилати на адресу: Київ, Прорізна № 17, кв. 10. Вегетарична ідальня ім. Г. С. Сковороди. Р. С. Просимо поквапитись надсилкою одповідей, бо незабаром має відбутись у Москві вегетаричний з'їзд. Отже бажано було б знати становище вегетаризму на Україні.

Книжки, надіслані до Редакції:

Стефан Жеромський. — Табу і інші оповідання. З польської мови переклав Іван Калинович.

О. В. Сініцин. — Зальотники (Мінба жінками) жарт на 3 дії.

Гр. Коваленко. — Про пташок та про комах. Видання друге, доповнене з ілюстраціями; вид. Г. Маркевич.

Гр. Чупринка. — Контрасти. Лірика.

М. Гедзь — *Spirillum patricianum ucraïnofillicum*. Харків, п. 10 к.

Листування редакції.

Д-ій Василь Андрієвський у Кролевиці. Вашу пропозицію приймаємо з найбільшою подякою. Надсилайте.

Д-ій Гаврило Левченко у Василькові. Зважте самі, чи маємо ми право надрукувати Вашого листа, в якому Ви кажете на адресу п. С. Р-ка — «божевільні думки божевільної людини», а далі робите дуже незвичайне порівняння... Хіба Ви не читали нашої відповіді П. Христюкові у «Снопі»?

На Україну. До молодих українських поетів, що роблять честь «Снопові», надсилаючи свої вірші (імена Ти Сам, Господи, знаєш!) Любі панове! Невже Вас нікому навчити, що не кожна какофонія та недоладність зветься віршами! Невже Ви не розумієте, що попереду ніж волочити за косу біду українську музу, треба хоч раз перечитати правила версифікації. Пожальте Ви, панове, стареньку музу й частійше читайте вірші Самійленка: «Горе піти».

Д-ій Фанько у Києві. Ви про нас зовсім забули. Не маємо від Вас ніякої вісточки. Озвітесь! Які причини мовчання?

Д-ій Микола Вороний у ? Подайте нам Вашу адресу, коли Ваша ласка.

Д-ій Виталь Боровик в Одесі. Просимо Вас писати до нас.

1) Непотрібне закреслити.

Д-ій С. Радченко в Оріхові. Коли бажаєте відповісти на листи в «Снопі», швидче надсилайте відповідь, бо анкета укінчена й можемо дати Вам місце не далі найближчого ч. а Снопа.

Д-ій Всеукраїнець у Львові. Ваша стаття піде в ч. з 9 вересня. Охоче міститимем ваші листи.

Д-ій Г. Герасимів у Катеринославі. Всі замовлені ч. «Снопа» ми вам надіслали ще раз. Стаття ваша буде видрукована. Допис одержали. Скористуємось. Дякуємо.

Редактор М. Біленький. Видавець М. Міхновський.

ОГОЛОШЕННЯ.

З нагоди виїзду спродуємо **МЕБЛІ**, усякі хатні **РІЧІ**.
Вашенковський пер. 12, господа *Пані Чернякової*.

Шукаємо бону-українку, яка вміє німецької мови на *demi-place* (тільки в день) до двох дітей. Звертатись листами на адресу «СНІП» для П. Д.

Українська родина не має спомоги виховувати дитину-донечку 9 років. Хтоб з заможніших українців схотів призначити **СТІПЕНДІЮ** років на 2—3 щорічно 200—300 р., хай озветься. Ближні відомості в редакції «СНОПА».

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

на єдину на російській Україні велику щоденну часопис

„РАДА“

Рік видання сьомий.

Виходить у Києві.

Ціна на рік 6 карб. з пересилкою, за кордон 11 карб.

Адреса редакції і контори: **КИЇВ В. ПІДВАЛЬНА № 6.**

Будівничо-технічний заклад

існує з р. 1876

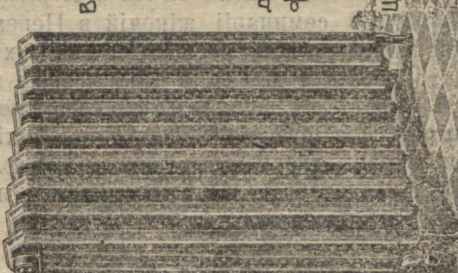
в Харкові ул. Чернишевського ч. 40

будує ПЕЧІ до всякого призначення:

до обігрівання хат, кремації та фабрикації цегли, вапна, скля і т.п.

центральні обігрівання сучасн. типу:

водяне, парове, духове.

МОРОХОВЕЦЬ